
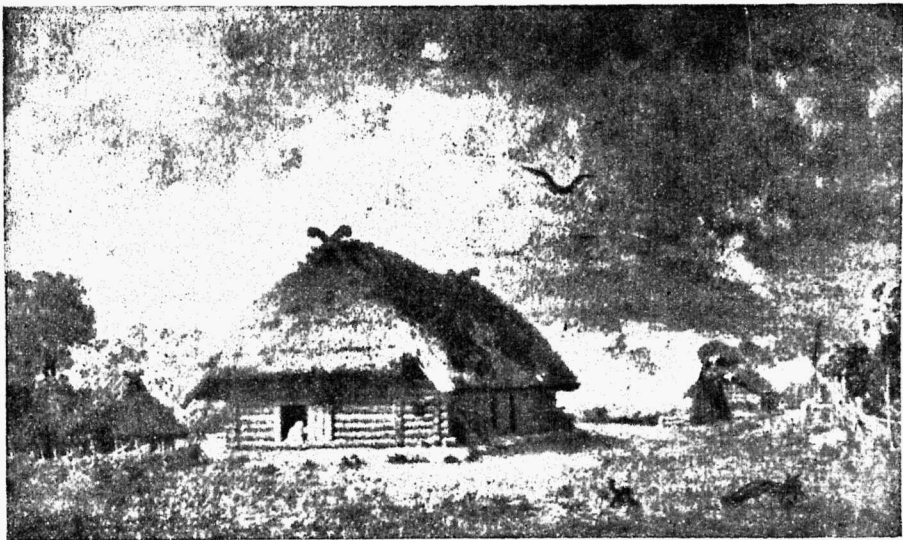
NOORUIS MÄH

GR

EESTI NOORSOO AJAKIRI
ESIMENE AASTAKAIK

Nr. 4

Jürikuu

1926

Hind 20 mrk.

SISU

- J. Rainis. Vaene veli.
J. Parijõgi. Liiva-moonaküla poisid. III Jüripäev.
K. Ehrmann. Johann Köler.
C. Dickens. Kilk koldel.
R. Reiman. Päevaallik.
M. Aleksa. Kevadel.
K. Aben. Jaan Rainis.
K. Korsen. Kevadpäev.
J. Käis. Kevade kingid.
„ Raadio — teaduse ja tehnika suurim ime.
Mitmesugust.

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

Nr. 4.

Jürikuu

1926.

Toimetuse juhataja: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman. * Vastutav toimetaja: E. Martinson. * Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. * Toimetuskorraldus: Tallinna, Rataskaevu 22.

Õekese laul

J. Rainis. Tõlkinud K. Aben.

Mägede taha on
laskund kuldpäikseke,
kustund ju koldes mul
tuha sees tuluke.

Homme näen päiksekest,
homme saan tulukse,
— homme ma vellekest,
ei enam soenda.

Ei enam velleke
vaja mu tulukest,
ei vaja velleke
suve päiksekest.

Ei enam vaja ta
õekse hoolitsust:
hämarus katnud ju
tema ja pimedus.

Velleke vajab vaid
liivast voodikest,
velleke vajab vaid
mätaslinasid.

Ei vaja velleke
voolavaid pisaraid,
ei vaja velleke
oigamist, hädaldust:

pisarad kastavad
liivast voodikse,
oiged rõhuvad
mätaslinasid.

Velleke vajab vaid
ainukest mälestust:
sõnuta, vaikides
tehtavat tööd.

Liiva-moonaküla poisid

III Jüripäev

J. Parijõgi

Jüripäev moonakülas.

Mõisatööl sel päeval peaaegu ei oldudki. Paigalejääjaid saadeti hommikul mõisatesse uusi moonamehi tooma, äraminejad vandusid ja pahandasid õues, paugutasid uksi ja tõstsid kraami välja — ootasid uutelt kohtadelt trossi vastu. Valitseja uitas majade vahel ringi, kepp käes; astus pikkade sammudega poris siia ja sinna, otsides kuivemat kohta. Virises ja urises meestega, aga sellest ei tehtud väljagi. Käis ka tubades, torakis kepiga katkist pliidirõngast, lagunenud ahjusuud ja lutikate verrega määritud seinu.

— Olete aga siin jahti pidanud, kõik seinad pilatud.

Siis hakati valitsejale vastu haukuma. Mis tast enam karta, minejad niikui-nii. Või see ongi mõni elumaja, tuul puhub akna vahelt sisse. Ja seinad — selge lutika- ja prussaka-puru. Tõmmaku lubjaveega seinad üle, kui muidu häbi uusi moonamehi sisse lasta. Või ahjusuu katki! Vaadaku kord kütmise ajal, kuidas iga prao vahelt suitsu sisse tuleb. Nemad on siin aasta elanud ja kuidagi katsunud läbi ajada, aga uutele ütlevad, et enne argu koligu sisse, kui maja korras. Andku valitseja senikauaks või oma härberis korter, kui moonamajad korras, et inimesed võivad sisse kolida.

Kool oli juba mõnd päeva kinni ja poistel oli aega ümber kolada ja suve üle aru pidada. Vilu Jaan ja Kure Kaarel lähevad suveks karja, siiasamasse Väljakülasse, üks Põndakule, teine Kaasikule. Ei ole midagi parata, peab minema, muidu ei tule välja. Mõisatöö jaoks on kont veeli nõrk, ja päeviti mõisas kitkumas käia — see ei toida ka kedagi. Aga kui vähe suuremaks kasvavad, siis linna pistavad. Moonamehe leib, see on viimane leib. Lembiku omad kolivad täna ära, lähevad Villa-

vere mõisa. Isa saab sääl tallmeistriks, on ikka parem kui moonameheamet, ema on lüpsikorrast vaba. Lembiku Arno karja ei lähe, jääb koju lapsi hoidma. Aga ta käiks parema meelega karjas, kui lapsi hoiaks, minu pärast või seakarjas. Igatahes ta kauaks koju lapsi hoidma ei jää. Hilda saab juba kaelakandjaks, võib küll lapsi hoida, tema läheb isa juure tallipoisiks. On igatahes mõistlikum koht, oled ikka omaette mees. Võib-olla pistab ka merele, laevapoisiks, terve suve tema küll lapsi hoidma ei hakka. Kalle Kusti jääb küll koju terveks suveks, ei lähe karja ega ole ka lapsi hoida, kõik õed ja vennad on suured, ilmas laiail ja omaette inimesed. Aga tema läheb suvel kärneripoisiks, hakkab peenraid kitkuma ja kastma. Ehk tuleb siis hall vanamees, kui nõgesed kõrvetavad, ja juhatab ta kuningalinna.

Nii need poisid sõelused moonamajade ümber ja mööda pargiveert juba hommikust saadik ja pidasid aru.

Ilm oli vaikne ja sompas, tibas peenikest vihma. Pargiveerul pärnade ladvus tukkusid mustad varesed, pääd sulgede sees. Ega nemad tea jüripäevast midagi, ükskõik kus tukuvad. Mööda maanteed loksusid rasked kolikoormad, laua jalad kõikusid õhus. Kolide vahel rappusid lapsed nagu riidepambud ja vaatasid tuimi silmi ümber. Kes teab, kust mõisast nad tulevad ja kuhu lähevad.

Siis keeris üks hobune maanteelt moonaküla poole. Poisid tõusid kiki-varvule, ajasid kaelad õieli ja hakkasid tunnistama, kes see peaks olema. Vana Põndaku peremees oma halliga. Vilu Jaanile tuldi järele.

— Pole kedagi, poisid, peab minema. Aga sügisel tulen tagasi, kuli kumbagi vilja vankris, nael villu, tünder kartuleid, käpp liha ja — rubla taskus. Siis

sööme kogu talve oma teenitud leiba. Tulgu siis ema veel ütleva, et palju süüa. Eks me siis näe. Noja, poisid, jumalaga, pole midagi teha, peab minema.

Nüüd saadeti Jaan minema.

— Ega veel mõnd pampu ole kaasa võtta? Ma aitan vankrile tuua, küsis Kalle Kusti.

— Mis pampu mul ikka on. Riided on peremehe poolt. Ah ja, noa võtan kaasa. Ega siis muud kui — jumalaga.

Jaan istus peremehe kõrvale vankrisse. Poisid kohendasid heinavõrku, säädsid teki võrgule ja saatsid Jaani maanteeni. Siis jäid maha. Vaatasid nii kaua järele, kui hobune metsatuka taha kadus. Ega kedagi, Jaan oli tubli poiss.

Siis hakkas moonakülasse mõisavankreid tulema üksteise järele. Kõigepeält tuldi Villaverest Lembiku omadele järele. Tuldi kahe vankriga, sest Lembiku Mardil on suur pere.

Nüüd tulid naabrid kõik appi kraami päälle tõstma. Isegi Sagadi Mai tuli hääd nõu andma:

— Pange aga pada vankri keskele õlgede sisse, siis ei põru katki, pange aga sinna.

Hommikul veel oli Lembiku Leenu ja Sagadi Maie vahel suur riid. Sagadi Mai sõimas Leenut kaarnaemaks ja pärast pilkamisi tallmeisteri-prouaks. Lembiku Leenu jälle ütles Sagadi Maiele kõik südame päält ära, mis veel ütelda oli. Siis lendasid sõnad, nii et terve küla rõkkas. Aga nüüd oli pahandus mööda ja Lembiku omadel ei olnud midagi selle vastu, et Mai koorma juures askeldas ja pada vankri keskele õlgedesse säädis. Tõsteti kraam kõik päälle, seoti kinni. Siis andis Mart kõigile pudelist viina, uue koha liikku.

Arno jättis poistega maja nurga taga jumalaga ja kinkis asju mälestuseks. Kalle Kusti sai kuldnokakasti ja kilukarbi, mille Arno mõisa prüghunnikust oli leidnud. Laasbergi Julius sai ühe vana puuri ja raudkonksu. Kui asjad olid kõik jagatud, vaatasid poisid tükk aega üksteisele otsa ega lausunud sõnagi.

Viimaks ütles Kalle Kusti:

— Kus see Villavere mõis on? Kas meie üksteist näeme veel? Ma tulen sind suvel vaatama.

— See Villavere on ikka sääl kiriku taga. Viisteist versta siit. Tuleksin isegi siia mõnikord teid vaatama.

— Kus sa koolis käima hakkad?

— Eks sääl ka koolisid ole. Ega meie ühes enam küll saa käia.

Siis lõigati jutt nagu noaga katki. Arno pööris ümber ja läks ilma kätt andmata ära. Ronis koorma otsa ja hakkas kaugele vahtima.

Emal oli laps süles, jättis ukse ees teistega jumalaga.

— No jumalaga siis, hääd inimesed. Eks see meiesuguse elu ole, täna siin, homme sääl. Oleme hästi läbi saanud, kes teab, kuidas uues kohas on. Kui oligi vahest vähe ütlemist, siis...

Pühkis põllenurgaga silmi ja ronis vankrile. Teised lapsed olid, ninad tilgus, ukse ees kobaras nagu riidepambud. Kui ema vankrile aset oli võtnud, siis ütles naistele:

— Andke siis need teised siia.

Nüüd ulatasid naabrinaised lapsepambud talle kätte. Kõige väikesem oli tal süles, teised jäid Arno ja Hilda järel vaadata, et maha ei kukuks. Kui isa juba ohjad tahtis võtta, pööris ema veel kord ümber ja luges pambud kõik üle:

— Üks, kaks, kolm... kuus. Kuus ongi. Oodot, kes siis puudub. Ah Ellinor puudub. No kuhu see Ellinor veel jäi? Vaadake, kus ta on. Naised otisid ja leidsid Ellinori sahvrist. Ulutati see ka koorma otsa. Siis loeti üheskoos veel kõik lapsed üle, isa võttis ohjad ja vanker hakkas logisema.

Kalle Kusti kõndis tasakesi koorma järel kuni maanteeni ja saatis silmadega äraminejaid, kuni need metsatuka taha kadusid.

Ära läks Lembiku Arno. Oli tubli poiss, lubas talvel tervele sellele mõisavärgile tule otsa panna ja parunile kiviga valada.

Aga nüüd hakkasid tulema ka uued moonamehed. Tulid niisama mõisavankritel, lauajalad koormas püsti ja lapsed pampudena koorma otsas. Lembiku omade tupp tuli Pikk Kristjan. Kuidas ta päris nimi oli, seda ei teatud, aga Pikaks Kristjaniks hakati teda kohe esimesel päeval kutsuma ja pärast ki hütti teda alati nii. Nii olevat ka endises

mõisas hüütud. Kuidas see nimi ühes Kristjaniga kaasa tuli, see jäi arusamatuks. Oli küll pikk kolakas meest, turi vähe vimmas ja silmad punased. Hakkas kohe tulist kurja vanduma, ehk küll keski temale midagi ei teinud ega ütelnud.

Tema poisid ronisid kohe koormalt maha ja tulid Kalle Kusti juure. Sel suuremal oli päälmine moka lõhki, hambad paistsid. Ja kui kõneles, siis tulid sõnad justkui läbi nina. Oli paha poiss. Küsis kohe Kusti käest: — Kas tead, kuidas jänes Lasnamäest üles läheb?

Kusti ei teadnud. Siis haaras Kusti pää kaenlasse, tõukas mütsi maha ja hakkas rusikaga Kusti juukseid pidi vastuoksa üles nühkima. Kustil oli nii valus, et tuli tuli silmist välja.

— Ai, ära tee!

— Aa, kuidas mekib, kas on hää? Kas nüüd tead, kuidas jänes Lasnamäest üles läheb?

— Mine ära, vana jänesmoka, mis sa teed mulle haiget.

Aga jänesmoka andis Kustile veel mitu vopsu rusikaga lõua alla ja läks alles siis ära, kui isa, pikk Kristjan, juba mitmendat korda hüüdis: „Viidrik, kurat, kus sa oled? Tule siia, vii tool ja järid tuppa.“ Siis läks Viidrik nohisedes minema, sülitades osavasti läbi lõhkise huule paremale ja pahemale.

Teine poiss, Viidriku vend, seisis säälsamas ja vaatas naerdes kõike seda päält. See oli väikene poisike, vana kõhna näoga, küür seljas, jalad ja käed olid peenikesed nagu putked.

Kusti tunnistas teda tükk aega ja küsis siis: — Kuidas sa sedaviisi... miks sul see seljas on?...

— Ah see küür või? Kukkusin vankrilt maha, kui väike olin. Nüüd on sepik seljas. Ei see tee mulle veel midagi. Tahad sõrmkooku vedada?

Tuli Kusti juure, haaras käest kinni ja vaatas tigidate hallide silmadega otsa. Kusti tundis, et küürakul käib paha lehk suust välja.

— Tahad?

— Ei taha! Mis sa...

Ja Kusti tõmbas käe ära.

— Vaata, ma näitan sulle siis, kuidas isa kala jagab.

Jälle haaras küürak Kusti käest nagu

tangidega kinni. Nägu naeratas, aga silmad vaatasid tigidalt ja kalgilt. Hoidis käest kinni nagu tangidega. Kustile näis see uskumatu, kuipalju selle kõhna poisikese kätes jõudu on. Juba tõmbas ta Kusti käe sirgeks, lõi siis teise käega esiteks kergesti randmele, pärast aga kõigest jõust liikme kohta.

— Ai! karjatas Kusti pool nuttes.

Küürak laskis käe lahti ja naeris oma kõhna, tigidat naeru. Siis tippis Viidrikule järele toa poole.

Kusti meel oli kurb. Siis niisugused poisid tulevad Lembiku Arno ja Vilu Jaani asemele. Ta läks tuppa ja hakkas läbi akna tulijaid ja minejaid vaatama. Kogu õhtupoolse päeva tulid rasked mõisavankrid moonakülasse, tõid siia uusi elanikke ja viisid endisi maanteetele rappuma. Alles õhtu eel kadusid vankrid külavahelt. Aga käimist ja sagamist, kolistamist ja vandumist oli kuulda hilja õhtuni.

Kui pimedikuks läks, tuli Kure Kaarel Kustiga jumalaga jätma. Temale peremees järele ei tulnud, pole aega olnud, saatnud sõna, et tulgu poiss jala. Siis tema hakkabki nüüd jala minema, palju seda maad ikka on.

Kusti saatis Kaarli pargiveert mööda maanteeni. Kumbki ei rääkinud sõna. Maanteel seisis tükk aega vaikides, siis ütles Kaarel:

— Tule mind mõnikord vaatama. Too öövahi Kaarilt juturaamatuid, karjas on aega lugeda. Eks me siis talvel jälle...

Jättis sõna pooleli ja hakkas mööda maanteed edasi minema. Kusti saatis teda silmadega nii kaua, kui ta pimedusse kadus. Siis hakkas koju minema. Südamel oli raske ja meel oli kurb. Nii oli ka mineval jüripäeval, kui tema hääd sõbrad, Sanderi Juhan ja Liivaku August, lahkusid. Pimedus tihenes ja külm udu tuli maha, pargipuud paistsid ebamääraste kühmadena. Moonaküla akendest löid loitma tuhmid tulukesed.

Kui Kusti koju tuppa astus, seisis küürak ukse kõrval, ilma kõrvata toop käes, ja küsis tangu:

— See... meie ema tahaks toobi tangu saada. Ei ole midagi õhtuks tulele panna. Homme võtab vanamees moona, siis anname ära.

Johann Köler

100. sünnipäeva puhul

K. Ehrmann

Paastukuu 8. sai täis sada aastat professor Johann Köleri sünnipäevast.

Järgnevad read tahavad sel puhul valgustada selle isamaalase ja meie esimese andeka kunstniku maist elukäiku ja tegevust. Päämiselt aga just ta elu-

sest talutarest uhkesse, heledalt-valgustatud keisripaleesse. See on nagu meie orjaunest ärkaminegi ja võitlus valge vabaduse eest. Kuid mitte ainult võitlus, vaid ka võidurikas võit.

Johann Köleri sünnipaik on Viljandi-

Köler Sünnipaik

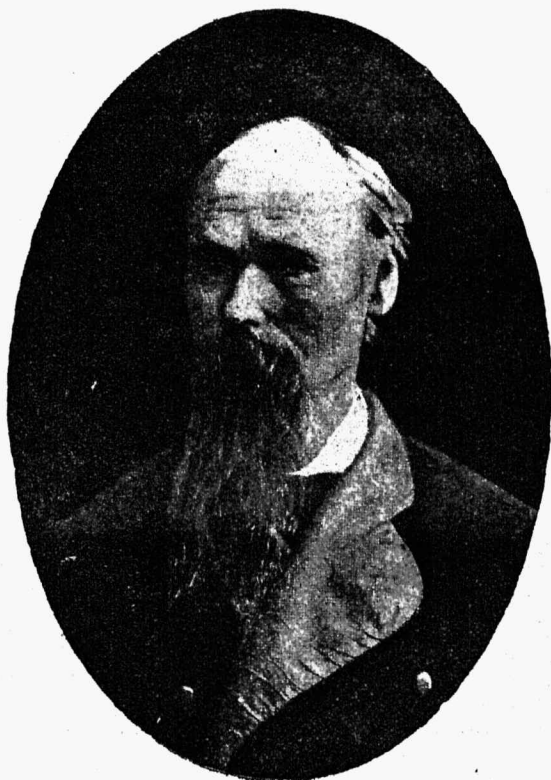
käiku, mis on küll vaba suurtele meestele omasest sündmusrikkusest, aga seda huvitavam — aeglane kõrgemale-tõusmine, vaeviline tõus mäkke, mille teerada kivine ja kallak. Köleri maisele elule on omane raske, kohati koguni traagiline võitlus olemise eest takistustega. Seda suurt ja ilusat võitlust, — et olla ja elada, elada oma mõtetele, kunstile ja oma väikese kodumaa väikesele rahvale, — iseloomustavad kannatus, puudus, must mure ja valu. Köleri elukäiku võib võrrelda meie rahva ajaloo. Haruldaste annetega, tühimata töötegemise ja väsimata vaevanägemisega tõusis ta hallist, suitsusest ja vae-

maal. Seepärast ta ennast sageli nimetasigi Köleri asemel Viljandi. Ta vaesed vanemad, aga töökad, ausad ja jumalakartlikud, elasid Vastsemõisa kroonuvallas, Kõbra külas. Sää! sündiski Johann 24. küünlakuu päeval (vana kalendri järele) aastal 1826.

Lapsepõlve esimesed muretud aastad olid tulevasele kunstnikule küllalt mustad ja kurvad. Vanemad püüdsid küll kõik, mis vähegi suutsid, väikesele poisile võimaldada, aga nende halli elu valgustas kurb vaesusetäht...

Väikene terasemeelne Johann võrus, et esimesi teadmusi lugemises ja kirjutamises mõni aasta vanemalt õelt

vastu võtta. Lugema õppis Johann Köler õe hoolitsusel eesti talurahvale nii tuttavast ja armsast „Kiriku laulu- raamatust.“ Kui väikesel Köleril kaheksa eluaastat selja taga oli ja juba üheksandale lähenes, siis viidi ta Viljandisse. Vanem vend oli sääl tislereiselliks. Ta oli nõus Johannile saksa

Köler **Autoportree**

keelt ja arvutamist õpetama. Vanemad ei jaksanud ju poissi kooli panna. Päeval aitas Johann venda, õhtul jagas aga see oma väikesi ja puudulikke teadmisi nooremaga. Hiljem leidis vend võimaliku olevat oma noorema venna Viljandi elementaarkooli saata ja pärast vanemate kaasabil koguni Viljandi kreiskooli. Koolitöö sünnitas talle teataval määral raskusi, selle pääle vaatamata et ta oli korralik ja edasipüüdja. Ta pidi kõike saksa keeles „tuupima“, ja see ei olnud eesti poisile kuigi kerge. Häämeelega oleks Köler kreiskoolist edasi gümnaasiumigi läinud, kuid see

jäi vaid sooviks, sest selle täidesaamiseks puudus Kölerite perekonnal iga-sugune aineiline võimalus. Noor kreiskooli lõpetanud Köler pidi ametisse saama. Aga kuhu? Vanemad pöörasid Vastsemõisa valitseja Faberi poole, et võimaldagu see pojale kohasaamine. Faber oli vastutulelik ja võttis noormehe mõisa oma abiliseks. Siin oli Köler tegev kirjutajana ja raamatupidajana.

Juba Viljandis koolis oli Köleri huvi joonistamise vastu esile tulnud. Ta jätkas oma katseid valitseja Faberi juures, kus harjutas joonistades viinapõletamisriistu ja muid asju. Seda pani ka Faber tähele, ja et Köleri andekas kalduvus nähtav oli, siis soovitas Faber talle minna õpipoisiks tema venna juure, kes oli Võnnu linnas maalermeister. Köler ise ja ta vanemadki olid sellega nõus ja aastal 1839. läks noor „maalriõpipoiss“ Lätimaale — Võnnu linna. Esialgne töö seisis selles, et ta harjutas värvide segamises, milles ta hiljem erilist meisterlikkust näitas. Valitseja Faberi venna juures esines ta ka esmakordselt „kunstnikuna“ — kui nii ütelda võib. Võnnu lossi pärishärra krahv Sievers laskis oma uut õigeusu-kirikut seestpoolt remonteerida ja mõnesuguste piltidega seinu ilustada. Seks otstarbeks oli Riist spetsialiste palutud. Kuid need ei saanud püüdmisest hoolimata inglitele inglite lahkeid, rõõmsaid nägusid. Need tulid ikka ja ikka liig tõsised, jah isegi vihased. Faber ütles naljatades Kölerile, et katsugu tema, vahest saab kuidagi sellega toime. Köler võttis pintslit ja mõne tõmbe järele olidki inglitel soovitud lahked näod. Omanik Sievers oli sest otse üllatatud ja kiitis tööd.

Leping oli Köleri ja Faberi vahel nii sõlmitud, et esimene seitsme aasta pärast maalriselliks saab. Kuid töökas ja usin maalriõpipoiss sai juba kuuendal aastal sellinime. Ta oleks võinud nüüd Faberi juurest lahkuda, kuid seda ei teinud kohusetruu Köler mitte. Ta ootas

seitsmenda aasta lõppu, kuid enne selle saabumist suri Faber. Vahepeäl oli Köler tutvunud ka „tõeliste kunstitöödega“ — Kremonis, Liivimaa Šveitsis, vürstide Lievenite pildigalleriis ja Birkenruhe eragümnaasiumi direktori Hollandi kortris. Need avaldasid temasse võrratut mõju, ja noor maalrisell ei suutnud nüüd enam milgi tingimusel kunstnikuks-saamise igatsust tagasi tõrjuda. Temagi tahtis „niisuguseid“ pilte maalida. Ja et seda õppida, hellitas ta hinges soovi — Peeterburisse sõita. Viimane ei jäänudki unistuseks. Ta müüs oma suvipalitu ja muud asjad ära, sõitis Riiga ja säält laevaga Peeterburisse, kus lootis ja tahtis arendada oma kunstnikukalduvusi. 1846. a. oktoobris saabub ta Vene päälinna — kahvatu, kõhn, taskus vaid 75 kopikat, aga nooruslik rind täis julgust, töötahet ja magusaid lootusi.

Sellega algavad Köleri elukäigu raskemad, kannatusrikkamad, kuid ka kunstiliste kogemuste ja enesearendamise päevad. Üks Köleri vendadest oli Peeterburis puusepana tegev. Ta läks otsekohe tema poole, kes ka varssi kodumaalt-tulnud vennale sildimaalija Bergmanni juure koha soetas. Aga Bergmanni juure ei jäänud Köler kuigi kauaks, sest juba varssi näeme teda sildimaalija Goelitz'i töökojas. Goelitz'i maksab talle kuus rubla kuus palka ja võimaldab talle õhtuti Kunstide Akadeemiaski käia. Goelitz'i juures töötamine oli Kölerile just sellepolest õieti kasulik, et ta pea alati loodusest mitmesuguseid asju pidi maalima. See süvendas ta ruumi ja perspektiivi õiget kasutamiskust. Päälegi oli Goelitz'i haritum kui eelmised Köleri „õpetajad“ ja kunstiliste võimetega isik, kes siis ka Köleri võimeid suutis vastavalt hinnata ja neist aru saada. Mõne aja pärast võtab Kö-

ler enda Goelitz'i teenistusest lahti ja pühendub täiesti Kunstide Akadeemia tööle. See oli aastal 1848. Rahasumma, mis Kölerile väikesest palgast alles oli jäänud, kulus peagi, ja noor kunstnik oli sunnitud võlgu tegema (kahe aastaga 200 rubla), et kõige tarvilikumast eest hoolitseda. Algab Köleri elus kõige

Köler Bunge portree

kurvem ajajärk. Ta kannatab ainelise puuduse all enam kui kunagi varem või hiljem. Nädalad mööduvad, mil ta enesele midagi pääle vee ja leiva lubada ei või. Ja sedagi suure vaeva ja kokkuhoidmisega. Loomulikult see ei jätnud oma halvavat mõju nii ta füüsilisse kui ka vaimlisse isikusse avaldamata. Ta aineeline seisukord paranes ivakene sellega, et Kunstide Akadeemia inspektori abi, hääsüdamlük Fricke, talle Kunstide Edendamise Seltsi poolt väikese abiraha nõutas. Kuid majan-

duslikest raskustest hoolimata ei kaota Köler lootusi. Ta töötab nii akadeemias kui väljaspool hoolega. Ka akadeemia loengutel käib ta korralikult ja järjekindlalt. Sellesse aega kuuluvad Köleri esimesed katsed portree-maalimises. Nii maalis ta enesest pildi, siis veel naabri-pesunaise tütrest (see õmbles

Köler **F. R. Kreutzwald**

talle tänuks särke), kingsepast, pagarist ja teistest. Nende eest sai ta küll vähe tasu, kuid suurlinna elu oli kallid ja väike sissetulek ei lõonud vastu. Pääle oli ta terviseline seisukord sedavõrd paha, et sageli päevade kaupa tööd teha ei saanud (eriti just 1850. aastal). Kunstide Akadeemias maalib ta hulga pilte. Tähtsamad neist: „Herakles, kes Kerberost põrgust välja toob“ (1855), mille eest sai väikese kuldauraha, ja akadeemia lõppvõistlusel 1857. suur kompositsioon „Saul Endora nõia juures,“ mille eest sai suure kuldauraha.

Oma kunstilisi kogemusi tahtis Köler meeeldi välismaal täiendada. Aga sõiduks puudusid tal paraku igasugused võimalused. Ent lootus selle kordaminekusse õitsis ta rinnas ikkagi. Ja et ta akadeemia hiilgavalt, kuldaurahaga oli lõpetanud, siis oli ta nimi kõrgemateski kihtides tuttav. See aitas teda.

Talle tehti ettepanek kadunud keisri Aleksander II portree elu suuruses maalida. Köler oli õnnelik, ta võttis ettepaneku vastu. Töö lõpetas ta 1857. aasta kevadel ja sai selle eest 1200 rbl., millest poole omastele kodumaale saatis ja teise poole enesele väljamaasõiduks jättis. Nüüd ei hoidnud Kölerit enam miski kinni, isegi see mitte, et ta krahv Sieversilt Võnnu kiriku altarpildi tellimuse vastu oli võtnud ja käsirahagi 200 rubla kätte saanud. Köler pakkus käsiraha tagasi, ent Sievers leppis sellega, et Köler pildi välismaal valmistab.

Juba samal kevadel jättis Köler kodumaaga jumalaga. Ta reisisiht oli Rooma. Teel peatus ta Saksamaal, Šveitsis, Hollandis, Belgias ja Prantsusmaal. Ta käis kõigis linnades, kus iganes mingisugused väärtuslikud pildigalleriid olid. Ent kehv terviseline seisukord tegi reisu raskeks. Jõudnud Pariisi, võttis Köler endale seltsilise Butkovski juure kortri, kus suure hoole ja andumusega asus oma „Ristilöömise“ kallal tööle. Selle maa-

talve jooksul valmis ja saatis krahv Sieversile ära. Kuigi Köler Pariisi lõbusatest eluavaldustest osa ei võtnud, tüütas tema sääline elu peakevade tulekuga sõitis ta Gleis-Velari supluspaika, et oma tervist parandada. Värske õhk, meri ja vaikne elu kosutasid teda niipalju, et ta kahe kuu pärast Münchenisse võis sõita. Ta tahtis tegelikult selle linna 700-aastasest juubelipidustusest osa võtta. Köler ütleb oma autobiograafias, et „see pidustus käis minu ootustest kaugelt üle ja jättis mulle nii sügava tundmuse

järele, et ma tänapäevani vähemaidki juhtumusi mäletan.“

Münchenist sõitis Köler Šveitsi, säält Milano ja Genua, Livorno ja Florenzi kaudu Rooma. Viimane oligi ta reisi päätähis. Oma säälest elust lausub Köler muuseas: „Mina elasin Roomas kui suurem hulk kunstnikke — töötasin oma töökojas, vaatasin pildigalleriisid, käisin varemotel ja linna ümberkaud-suses.“ Köler jäi Rooma kauemaks ajaks. Pariisis alustatud suure kom-positsiooni „Kristus ristil,“ mis üks Köleri parematest, iseloomulikumatest piltidest, lõpetas ta siin, Roomas. Selle eest sai ta hiljem (1861. aastal) Kunstide Akadeemia poolt akadee-miku nime. Et Köleril Itaalias mingi-sugust kindlat sissetulekuallikat ei ol-nud ja ka keiser Aleksander II port-reest saadud raha kuigi kauaks vastu ei pidanud, siis pidi ta siingi ainelist kitsikust ja puudust kannatama. Kunstide Edendamise Seltsi liikme Lvovi lahkuse läbi, kes Kölerist väga lugu pidas ja nimetatud seltsi poolt talle jällegi abiraha muretses, muu-tus ta elukord hiljem vähe kerge-maks. Roomas tegi Köler kujur Bockiga 1859. pikema ekskursiooni Neapelisse ja Sorrentosse ning Capri ja Ischia saarele. Olgugi et Itaalias lõpmata palju vaatamisväärilist ja ilusat oli ja Köleril sõpradestki puudu polnud, läks talle säälnu elu igavaks. „Ma tundsin siin enese hulga tatta-vate pääle vaatamata enam maha-jäetud olevat kui kuski mujal.“ Igat-sus kodumaad näha võtab ta üle võimust ning ta lahkub Roomast. Ta-gasi sõites peatub viivuks veel Bol-lognas, Ravennas, Veronas, Venetsias ja Berliinis.

30. augustil 1862. jõuab Köler, kes nüüd juba mitte ainult Venemaal, vaid Euroopaski kuulus suure kunstnikuna, Peeterburisse tagasi. Ta tõi kaasa hulga pilte ja etütide („Ojast ülemineja itaalia neiu,“ „Vett-võtja neiu“ j. t.). Asunud Peeterburisse, võitis ta maalijana ja portreistina laialdase kuulsuse ja lugu-pidamise. F. F. Lvov, kes juba ees-pool tuntud häätegitjana Köleri vastu, muretses nüüdki Kölerile soodsamaid

elamistingimusi. Ta sai Kunstnikkude Aitamise Seltsi kooli kõrgemates tütar-laste-klassides, samuti ka „gipsi-klassis“, kus professor just surnud oli ja koht vaba, õpetajakoha. Ühtlasi kutsuti tema suurvürstinna Maria Aleksandrov-nale joonistusõpetajaks, kus ta kaks-teistkümmend aastat (1862—1874) töö-tas. Hiljem valiti ta Kunstide Aka-

Köler Krimmi maastik

deemia nõukogu liikmeks, millisesse ametisse ta elulõpuni jäi. Ta oli kunstitööde hindamise juures alati tuntud kompetentse ja erapooletu arvustajana. Vaatamata oma mitmekülgetest rasketest kohustustest leidis Köler siiski aega oma sugurahva ja ta parema käe-käigu eest hoollitseda.

Oma autobiograafias jutustab Köler, et ta aastal 1863. Tallinnasse sõitis, et säääl kohalikke eesti tüüpe maalida. „Sel mõttel hakkasin ma tulul käima, kus alati sissesõitnud maarahva kogupaik oli, ja juba algusest saadik täitis mind ütle mata hale kaastundmus selle kur-

natud, rõhutud rahva pääle vaadates. Kui ma ka Itaalias küllalt narakates kerjajaid olin näinud, aga need näisid mulle siiski inimesed olevat ja abi nõudes sirutasid nad oma uhkusega käed välja; siin aga ei palunud keegi armu- andi, ehk küll vaesus silma paistis ja kauaaegne avaldamata valu sügavaid jälgi nende nägudesse oli vajutanud.“ Ja mida enam Köler eesti talupoegade vaest elu tähele pani, seda sügavamaks muutus ta kaastundmus. Asja seisukord oli tõesti kurb. Ja pole midagi imestada, kui ta väikese lapsena linnast välja läheb ja nutab, et tema ei või, ei saa mitte midagi oma õnnetu rahva hääks teha.

Mahtra sõja sündmused olid veel värsked (1858) ja need omakorda kihutasid teda oma õnnetu rahva kasuks tööle. Ta ei võinud, ei saanud tummaks, rahulikuks päältvaatajaks jääda; ta pühendas kogu oma jõu sugurahva teenistusele, et nende elutingimusi parandada.

Kodumaalt Peeterburisse tagasi jõudnud, loob Köler kodumaa raske kannatuse ja puuduse meeles 1865. a. maali „Ärkamine nõiaunest“ (Eesti legend), mis autori sõnade järgi „pidi teenima ühest küljest maata vabastamise tagajärjel tekkinud eesti talurahva raske seisukorra allegoorilise kujutusena, teisest küljest aga mõtte pääle viima, et talurahva küsimus on siin ikkagi veel jäänud lahendamata.“

Köler oli meie ärkamisaegsete tegelaste seljatu gi Peeterburis. Tema oli Peeterburi eesti vabameelsete „rahvasõprade“ (Karell, Russov j. t.) juhtiv jõud. Paljud aated on temast välja läinud; palju on ta meie inimeste eest oma tutvustega kõrgemates ringkondades saanud kosta sakslaste tagakiusamisel. Köler oli C. R. Jakobsoni otsekoheseks äratajaks aktiivsele rahvuslikule tööle; Köleri sõnade mõjul tuli Jakobsoni pääle rahvuslik vaim, nagu Johanson-Pärna ütleb.

Köler võttis mitmest saadikute kogust osa, kes isiklikult keisri jutul käisid. Ta on palju kaasa aidanud senaator Manasseini revideerimiskäigule (1882), millega valitsus sai esimest korda õige

pildi eesti ja läti tõelistest oludest. 1883. a. keisri kroonimispüha puhul keisrile Köleri poolt maalitud pilt „Andke keisrile, mis keisri kohus, ja Jumalale, mis Jumala kohus“ leidis suurt lugupidamist. Siinkohal olgu tähendatud, et sel päeval keisri pool 104 saatkonda õnne soovimas ja kingitusi andmas käis. Oma elu viimastel aastatel oli Köleril võimalus keiser Aleksander III maalida. Varem oli ta maalinud Aleksander II ja palju teisi keisri perekonna liikmeid ja tähtsaid ametnikke. Köler elas vahepeäl ka Krimmis, kus kasutamata ei jätnud kauni looduse maalimist.

J. Köler oli kiirelt-süttiv, tundlik ja väga õiglase iseloomuga, hää, helde ja vastutulelik inimene. Ta aitas igalpool alati kõiki, kus aga vähegi võis. Selle suure helduse tagajärjeks oli, et pärast surma temast mingisugust varandust järele ei jäänud; sellest vaatamata et ta elu lõpupoolel küllalt palju teenis ja vähenõudlikult elas. Köler suri Peeterburis 22. aprillil aastal 1899. 73-aastasena südamerabandusse. Laip toodi kodumaale ja maeti suure rahvahulga osavõtul Suure-Jaani kalmistule.

Suurem ja tähtsam osa Köleri töödest on välismail, peamiselt just Venemaal laiali, teadmata kus.

Köleri kui kunstniku eriala on portree, aga ka kompositsioonide ja maastikkude maalijana oli ta meister. Ta kirikupiltidest olgu siinkohal nimetada ta „Kristus ristil“ ja „Tulge minu juure kõik“ (hiljem tehtud teisend praegu Tartu Peetri kirikus). Ta suur „Ristiusu toomine Liivimaale“ kuulub Tallinna börsikomiteele. Meie vaevatud rahva orjaunest ärkamist kujutab kunstnik oma maaliga „Eesti legend.“ Pääle nende veel: „Andke keisrile, mis keisri kohus, Jumalale, mis Jumala kohus“, „Lorelei“, „Eeva enne pattulangemist“, „Ketraja“, „Jeesus ja variseer“, hulkmaastikumaaale, eriti just Lõuna Krimmist, ja muid. Tähtsamatest portreedest olgu nimetada: Aleksander II ja III, Fr. Kreutzwald, J. Hurt, H. Treffner, Bunge, dr. Karell j. t. Ta portreede koguarv ulatub üle 200. Oma ajal avaldas üks vene suurem ajakiri („Русская Старина“) J. Köleri

üle pikema ülevaate. Sääil tähendatakse muuseas, et „Köler on kahtlemata praegusel ajal kõige parem portreemaalija Venemaal, kes oma nimele jäädava aseme vene kunsti ajaloos on omanda-

ilutunnet äratav. Kahjuks pole Köleri kunstnikuandi veel seni küllalt õiglaselt ja asjalikult hinnatud.

Köler on pääle vene näituste osa võtnud kunstinäitustest Roomas (1866),

Köler **Ketraja**

nud.“ Ka välisriikide arvustajad rõhutasid ühemeelselt Köleri suurt talenti ja ta meisterlikku osavust värvide tarvitamises. Köleri maalidele on omane kõrge aateline siht, mis nii hästi oma idee kui ka selle välise kujutamise läbi vaatlejate hinges tõsis, ülendavat

Pariisis (1867 ja 1878), Londonis (1872), Viinis (1879 ja 1889) ning Antwerpenis (1885).

Kodumaal on üksikud Köleri teosed väljapanekutena esinenud I eesti kunstinäitusel 1906. Tartus, Eesti Kunstiseltsi näitusel 1910. Tallinnas ja I eesti kunsti

ülevaatlikul näitusel 1919. a. Tallinnas.

Nagu juba tähendatud, pole Köler meile mitte ainult kunstnikuna tähtis, vaid ka meie ärkamisaegse rahvusliku ja seltskonnategelasena. Tarvitseb vaid seda rõhutada, et ta alati igalpool eestlasena esines ja ikka ideaalseid rahvuslikke mõtteid väljendas. Ta oli muuseas tegev Eesti Kirjameeste Seltsis, Eesti Aleksandri-kooli ja Hugo Treffneri gümn. asutamises. Kuigi Köler otsekohe alati tegev pole olnud

rahvuslikkudes ettevõtetes, ei saa sellega ta suurt isamaa-armastust olematuks teha. Ta kannatas isamaa ja isamaa vaese rahva pärast vahest enam kui mõni aktiivne tegelane. Ta ei saanud oma tööjõudu otsekohe isamaa kasuks tööle rakendada, sest et suurema jao elust saatis ta kodumaa piirest eemal mööda.

J. Köleri sajanda sünnipäeva puhul on kõikide eesti noorte moraalne kohus mälestada seda suurt, aatelist eesti töömeest.

Kilk koldel

Charles Dickens. Tõlkinud E. Vöhlmann

(Järg.)

„Ausõna, mul on vähe piinlik seda kanda,“ ütles Caleb, vaadeldes oma sõnade mõju tütre säraval näol. Kui ma kuulen, et mulle järele hüütakse: „Ohoo! Missugune frant!“ siis ma lihtsalt ei tea, kuhu oma silmad häbi pärast panna. Aga eile õhtul ei saanud ma kuidagi ühest kerjajast lahti, kes väga pääletükkiv oli. Küll ütlesin talle, et olen samasugune lihtne ja vaene mees kui temagi, aga ta ei usu ja ütleb: „Kuidas, sir? Teie heidate minuga nalja! Ma ei usu seda iialgi.“ See pani minu väga piinlikku seisukorda. Mul oli niisugune tunne, nagu kannaksin võõrast palitut, mis mulle ei kõlba.“

Õnnelik tüdruk! Kuidas ta rõõmus-
tas! Kuidas särasid ta kustunud silmad!

„Ma näen sind, isa,“ ütles ta käsi kokku pannes, „näen sind nii selgesti, nagu oleksid mul päris terved nägijad silmad, mille järele ma küll kunagi puudust ei tunne, kuna sina minu juures oled. Ta on ju sinine, eks?“

„Helesinine,“ vastas Caleb.

„Just, just! Helesinine!“ hüüdis tüdruk ja viskas pää tagasi. „Taeva karva sinine. Ma mäletan väga hästi, kord ütlesid sa, et taevast on ka sinine! Tähendab sinu palitu on helesinine.“

„Lahedalt keha järele tehtud,“ tähendas Caleb.

„Ja, ja, lahedalt keha järele!“ hüüdis pime, uuesti naerma hakates. „Kujutelen juba, kui noor ja ilus sa selles oled. Näen praegu su rõõmsaid silmi, tumedaid juukseid, su alalist naeratust ja tugevat, kindlat, vaba käiku. Päris iludus ise.“

„Pea — pea!“ hüüdis Caleb. „Ma lähen juba liiga uhkeks ja hakkan endast teadmisi arvama.“

„Küllap sa juba endast palju arvadki, eks sa olegi juba uhke,“ hüüdis tüdruk rõõmsalt ja osutas teda näpuga. Ma tunnen sind väga hästi. Ha-ha-ha! Küll ma juba tean!“

Kuipalju teissugune kui see, mida pime endale kujuteles, oli tõeline ja elus Caleb, kes siin istus ja talle kurvast otsa vaatas. Tütar kõneles vabast käigust — ja siin ta ei eksinud. Juba mitu aastat ei astunud Caleb üle koduläve oma hariliku raske ja väsinud kõnnakuga. Siin olid ta sammud pimedada erksate kõrvade pärast ikka julged ja vabad, ta ei unustanud seda tühist asjakest kõige raskematel minutitelgi, et tütre õnnetust kergendada.

Kes teab! Võib olla, et Calebi laokus, ta eksiv pilk olenesid just sellest, et ümbrus ja ta ise ta pääajus segamini läksid, et ta kaotas tõelisuse-tunde, — ja seda kõik armastusest oma pimedada

tütre vastu. Ja kuidas see võikski teisiti olla, pärast seda, kui ta aastate kaupa alatasa salgas oma isikut ja kõike, mis sellesse puutus.

„Olemegi lõpule jõudnud,“ ütles Caleb, paar sammu tagasi astudes, et oma töö üle paremini otsustada, „sarnane päris-majale kui poolepenniline kuuepennilisele. Kahju, et terve maja kohta ainult üks uks on. Oleks ka maja sees trepp ja igal toal oma uks, siis oleks tore! Kuid selles see viga seisabki, et ikka liiga hilja näen neid puudusi.“

„Sa räägid täna nii tasa, kas sa oled väsinud, isa?“

„Väsinud? Millest sa seda arvad?“ hüüdis Caleb äkki elavaks saades. „Mis peaks siis mind väsitama? Ma ei teagi, mis väsimus tähendab.“

Et oma sõnadele suuremat tähendust anda, sai ta veel õigel ajal hoiduda, et kahele riiulil-lamavale haigutavale kujule, kes oma poosidega igavest väsimust ja tuska kujutasid, mitte järele teha, ja hakkas mingisugust laulu laulma. See oli laul joodikust ja säten-davast viinast. Ta laulis seda kaua, muretu hulguse rõõmsa häälega, kuna ta nägu aga lauldes kümme korda lah-jem ja kurvem näis kui kunagi.

„Kuidas, teie laulate?“ küsis Tack-leton, pääd ukse vahelt sisse pistes. „Noh jõudu! Mina nii laulda ei mõista.“

Keegi poleks teda selles kahtlusta-nudki. Ta näos polnud ühtki joont, mis tal musikaalsust oleks lasknud eeldada.

„Mina laulda ei saa,“ kordas Tack-leton. „Aga olen väga rõõmus, et teie seda saate. Loodan, et töö selle all ei kannata. Kuid imestan ainult, kuidas teil siiski mõlema jaoks aega jätkub?“

„Kui sa ainult näeksid, Bertha, kui-das ta mulle silmi pilgutab!“ sosistas Caleb. „Ta on päris naljahammas! Kui sa teda ei tunneks, sa võib-olla arvaksid, et ta päris tõsiselt räägib.“

Pime tüdruk jaatas pääga ja naeratas.

„Räägitakse, et kui laululind laulda ei taha, teda siis sunnitakse,“ pomises Tackleton. „Huvitav teada, mis siis öökulliga peab tegema, kes laulda ei oska, keda keegi laulma ei sunni, kuid kes siiski laulab?“

„Taevakene! Kui kavalalt ta nüüd mulle silmi pilgutab,“ sosistas jälle Ca-leb. „Päris naerma ajab.“

„Ja, ta on alati lõbus ja naljatab meiega!“ hüüdis Bertha.

„Ah, teie olete ka siin?“ ütles Tack-leton. „Vaene idioot!“

Tackleton uskus tõepoolest, et ta idioot on, ja põhjendas oma usku, tead-likult või alateadlikult, sellega, et see vaenekene nii tema poole hoidis.

„Ma ei pannud teid tähelegi. Noh, kuidas käsi käib?“ küsis Tackleton oma kareda häälega.

„Oh väga hästi. Ma olen kõige-ga väga rahul, nagu te seda ainult soovida võite. Ja nii õnnelik, missuguseks te terve ilma teeksite, kui võiksite.“

„Vaene idioot!“ pomises Tackleton. „Mitte põrmu pole tal arusaamist. Mitte natukestki!“

Pime võttis ta käe ja suudles seda, hoidis seda siis kahe käega ja vajutas õrnalt oma põse selle vastu. Selles liigutuses oli niipalju palavat tänu kui ka kirjeldamatut armastust, nii et isegi Tackleton oli liigutatud ja ütles pehmema häälega kui harilikult:

„Noh, mis nüüd lahti on?“

„Eile õhtul, kui ma magama heitsin, panin ta oma padja kõrvale ja nägin terve öö temast und. Aga kui juba valgemaks läks ja kena punane päike... punane — eks isa?“

„Jah, Bertha, hommikuti ja õhtuti punane,“ vastas vaene Caleb ja vaatas oma peremehe otsa.

„Kui päike tõusis ja tema pimestav valgus — ma kardan üsna tema vastu põrgata, kui jalutan — mu tuppa pais-tis, pöörsin ma väikese puukese otse ta kiirte vastu ja tänasin Õnnistegijat, kes on loonud nii ilusaid asju, ja teid, kes te neid mulle saadate, et mind vaest vähegi rõõmustada.“

„Nüüd on ta vist küll hullumajast välja tulnud,“ ütles Tackleton poole häälega. „Tuleb vist varsti nõdrameelse-särgi ja -kuue järele saata, näib sinna-poole kalduvat!“

Sel ajal, kui tütar rääkis, seisis Ca-leb, käed ristis, tarretunud segase pil-guga otse enda ette vahtides ja nagu enda käest küsides (arvan kindlasti, et

see nii oli), kas vahest Tackleton tööpoolest midagi niisugust teinud pole, mis ta tütre tänu teenis. Kui tal mänguasjade vabrikandiga midagi tegemist poleks olnud ja kui temal sel minutil surmanuhtluse ähvardusega oleks käst tud valida kas võõras tema teenustele vastavalt kraed pidi uksest välja visata või ta ette põlvili langeda, siis arvan ma, et ta ühtviisi nii seda kui teist oleks teha võinud. Aga ühtlasi teadis Caleb väga hästi, et tema ise selle roosipuukese pimedale tõi, ise selle süütu vale välja mõtles, et teda mitte aimata lasta, millest ta igapäev peab keelduma, et teda vähegi õnnelikumaks teha.

„Bertha,“ ütles Tackleton ja püüdis oma häälele lahkemat kõla anda, „tulge siia.“

„Oh, teie juure tulen ma päris üksinda, mind pole tarvis juhtidagi!“ ütles ta rõõmsalt.

„Pean ma teile midagi salaja ütleva?“

„Olge nii hääl!“ vastas Bertha elavalt.

Ta kustunud silmad särasid, nagu omandas meeldiva ilme ja ta kuulatas teraselt.

„Täna vist tuleb siia — noh kuidas teda nimetada — see kõikide pailaps — mrs. Peerybingle oma fantastilist õhtut pidama. Eks?“ küsis Tackleton niisuguse häälega, milles oli alasti põlgust kõigi sarnaste asjade vastu.

„Nii,“ vastas Bertha.

„Nõnda ma arvasingi,“ ütles Tackleton. „Ma vist tulen ka.“

„Kas sa kuuled, isa!“ hõiskas pime rõõmsasti.

„Kuulen!“ pomises Caleb, ikka veel kuutõbise liikumatu näoga, ja lisas endamisi: „Kuulen, aga ei usu. Võib-olla on see jälle üks minu oma mõeldusist.“

„Vaadake, asi seisab selles, et ma... tühesõnaga ma tahaksin, et Peerybingle'id ja May Fielding¹⁾ rohkem kokku puutuksid ja nendest üks kompani saaks,“ ütles Tackleton. „Ma võtan varsti May naiseks.“

„Teie võtate naise!“ hüüdis tüdruk ja taganes temast paar sammu.

„Kurat seda idioti!“ pomises Tackleton. „Ei kartnud asjata, et ta minust aru ei saa. Jah, Bertha, jah, ma võtan naise. Saate sellest aru? Kirik, õpetaja, köster, teenrid, tõllad, kellad, õhtusöök, pulmakook, valged linnid, klarinetid ja kõik muu kribu-krabu. Pulmad, saate aru, pulmad! Kas teie ei tea, mis pulmad on?“

„Tean,“ vastas ta tasa. „Ma sain teist väga hästi aru.“

„Saite ikka tõesti aru?“ kahtles Tackleton. Ma küll nii palju ei oodanudki; hää küll siis. No just sel puhul tahasingi ma teie seltskonda tulla ja oma pruudi ja tema ema kaasa tuua. Ma saadan teile õhtuks vähe seda-teist, tüki lambapraadi või muud sellesarnast. Nii et siis ootate mind?“

„Ja.“

Bertha pöördus norus pääga ja seisis kaua sügavas mõttes.

„No mu kallis, sinuga nagu näha ei või juba arvestada,“ pomises Tackleton teda vaadeldes. „Mulle näib, nagu oleksite teie juba unustanud kõik, mis ma rääkisin, Caleb!“

„Arvan, et ma siin olen,“ mõtles Caleb ja ütles: „Jah, mu härra, mida soovite?“

„Kandke selle eest hoolt, et ta mitte ei unusta, mis ma talle kõnelesin.“

„Ta ei unusta iialgi midagi,“ vastas Caleb. „See on ainult üks neist vähestest asjadest, milleks temal mõistust ei jätaku.“

„Igaüks kiidab oma kaupa,“ tähendas mänguasjade vabrikant õlgu kehitate. Vilets lollike!“

Selle põlgavalt ütelnud, läks Gruff ja Tackleton minema.

Bertha püsis sellel kohal, kuhu Tackleton tema jättis. Tema näol ei olnud jälgegi endisest rõõmust, selle asemel oli sügav kurbus. Ta raputas paar korda pääd, nagu tõrjuks mingisugust mälestust eemale või nagu leinaks oma kaotust, kuid ei avaldanud oma murest poolt sõnagi.

Caleb oli ammu jälle oma töö juures, nimelt rakendas ta hobusepaari vankri ette ja väga lihtsalt — naeluta-

¹⁾ Mei Filding.

des riistad otse hobuse keha külge, kui Bertha tema töölaaua juure istus ja ütles:

„Isa, ma tunnen end üksinda oma pimeduses. Ma tahaksin endale silmi, kannatavaid, armastavaid silmi.“

„Need on siin,“ ütles Caleb, „alati, iga tund, nii päeval kui ööl, sinu teenistuseks valmis. Nad kuuluvad ju rohkem sulle kui mulle, Bertha. Ütle, mis peavad sinu silmad sinu hääks tegema, armsam!“

„Vaata ringi, isa!“

„Hää küll, Bertha, üteldud — tehtud.“

„Nüüd ütle mulle, missugune meie tuba näib?“

„Nii nagu ikka, mu armas. Lihtne, kuid väga kodune. Seintel heledad tapeedid, tassidel ja taldrekutel kirjud kaunistused, karniisid poleeritud puust, igast nurgast lehvib mõnu ja rõõmu, ühe-sõnaga väga armas toake.“

Ja tõepoolest igast nurgast lehvib mõnu ja rõõmu, kuid ainult nii kaugelt, kui Bertha käed ulatusid. Kuid mujal — kuidas võiski asuda rõõm ja mõnu niisuguses lagununud hütikeses, mida Caleb oma fantaasias asjata püüdis ümber muuta.

„Sa oled praegu töökuues ega näi nüüd nii tore kui oma uues palitus,“ ütles Bertha teda puudutades.

„Ja muidugi, see kuub on lihtsam,“ vastas Caleb. „Kuid seegi sobib mulle üsna hästi.“

„Isa,“ ütles pime talle üsna lähedale nihutudes ja ühe käega ta kaela ümbert kinni võttes. „Kõnele mulle midagi Mayst, kas ta on väga ilus?“

„Väga,“ vastas Caleb.

Ilus oli May tõepoolest. Ja see oli üks neist haruldastest juhtumustest, mil Calebil ei tarvitsenud midagi välja mõelda.

„Tal on tumedad juuksed,“ jatkas Bertha mõttes, „tumedamad kui mul. Ta hää on pehme ja kõlav, tean seda. Armastan teda ikka kuulata. Ja ta keha, ta kuhu...“

„Siin toas pole ühtki nukku, kellel oleks niisugune keha,“ ütles Caleb.

„Aga silmad —“

Ta vaikis, sest Bertha haaras tuge-

vamini ta kaela ümbert kinni; Caleb mõistis väga hästi, mis see tähendas.

Ta kõhatas häbelikult, lõi paar korda haamriga ja hakkas jälle seda joodikulaulu ümismema, mis talle kõigis raskustes väljapääsuteeks oli.

„Aga meie sõbrast, isa, meie häätegiast, ma ei väsi ialgi temast kuulmast. Eks?“ küsis pime äkki edasi.

„Muidugi, mu armas,“ vastas Caleb, „ja selleks on ju sul ka põhjust.“

„Ja kuidas veel!“ hüüdis tüdruk nii suure vaimustusega, et Caleb tahtmata kõige selle süütuse juures, mis teda sundis valetama, ei võinud pimedale otse näkku vaadata, vaid vaatas häbelikult maha, nagu võiks see vaene laps tema silmadest selle süütu vale lugeda.

„Nii siis, armas isa, räägi mulle jälle temast,“ ütles Bertha, „ja palju, palju. Tal on väga lahke ja õrn nägu. Ta on õiglane ja aus, seda usun ma kindlasti. Igast tema pilgust ja liigutusest paistab ustav ja ligimest-armastav süda, kuigi ta oma häädust valjuse ja toorusega varjata püüab. Eks ole nii?“

„Ja, igast liigutusest paistab ausameelne inimene,“ ütles Caleb vaikse ahastusega.

„Ja, ja, igast liigutusest paistab ausameelne inimene,“ kordas pime innuga¹⁾.

„Aga isa, Tackleton on Mayst vanem.“

„Jah, seda küll,“ ütles Caleb nagu vastu tahtmist. „Ta on küll vanem kui May, kuid ega see palju tähenda.“

„Ei, muidugi mitte! See on väike asi. Olla talle kannatlikuks sõbraks tema vanaduses; olla talle õrnaks hoolitsejaks haiguse, mure ja kurbuse ajal; nurisemata tema jaoks töötada, tema hää käekäigu eest hoolt kanda, teda valvata, teda hoida; istuda ta voodi ääres ja temaga kõnelda, kui ta ärkab; paluda ta eest, kui ta magab, — missugune õnn võiks olla kõike seda teha! Kuipalju võimalusi näidata talle oma armastust ja poolehoidu! Kas suudab May seda kõike teha, isa?“

„Kahlemata,“ vastas Caleb.

„Ma armastan Mayd selle eest, armastan kõigest südamest!“ hüüdis Bertha, pani oma vaese pimedanaokese isa

¹⁾ Ind — vaimustus, agarus.

õlale ja nuttis nii härdasti, et Caleb kahetses, et ta talle seda kõike oli kõnelnud.

Vahepää! oli John Peerybingle'i pool pöörane segadus, sest väikesel mrs. Peerybingle'il ei võinud loomulikult mõttessegi tulla külla minna ilma oma silmaterakeseta, aga viimast selleks riidesse panna polnud sugugi lihtne. Mitte sellepärast, et see nüüd oleks olnud isenesest midagi suurt ja rasket, vaid sellepärast, et tuli teha lõputa mingisuguseid operatsioone ja mitte korraga ega järgimööda, vaid teatud vahe- aegade järele. Näituseks kui lapse toaletti kõigi oma häade ja pahade külgedega juba teatud mõttes sai valmis ja oli põhjust oletada, et veel paar osavat võtet ning poisikesest tuleb niisugune beebi¹⁾, et lust näha, pandi talle äkki mingisugune flanelmütsike pähe ja topiti voodisse, kus ta kahe teki all oma kolmveerand tundi higistas; kui tema sellest tegevuseta seisukorrast lõppeks päästeti, oli ta punane kui vähk ja kisendas koledasti. Nüüd oli teda loomulikult vaja rahustada ja talle pakuti — kui teie lubate mulle nii väljendada — kerget einet, mille päale ta jälle magama uinus. Mrs. Peerybingle kasutas seda vaheaega, et ehtuda ega mitte halve mini kui iga teinegi ilmadaam (muidugi arvesse võttes tema lihtsaid olusid). Sama aega kasutas ka miss Slowboy, kes endale mingisuguse iseäralist laadi punase jaki selga tõmbas. See oli huvitav just selle poolest, et ta missi seljas täitsa omapääd oli ja oma kandjanna figuuriga sugugi ei ühtinud, esitades mingisugust kangekaelset nürrikõrvalist ja rippumatut fakti, mis kellestki midagi teada ei taha. Vahepää! oli väike silmaterake juba jälle surnute vallast üles ärganud ja mässiti nüüd mrs. Peerybingle'i ja miss Slowboy ühendatud jõududega kollasesse mantlisse, mis ta kehakese üleliia kattis. Pähe pandi talle mingisuguse puuvillane ülespuhutud kook, kuhu ta pääkene lõpuni kadus. Kuid lõppeks jõudsid ometi kõik kolm nii kaugele, et nad uksest välja õue astusid, kus vana hobune oma kan-

namatuid autograafe²⁾ teesse kaapides juba oli teedevalitsusele kahju teinud rohkem kui päevapalga eest, kuna Boxer vaevalt paistis kaugelt, kus ühe koha pääl istus ja tagasi vahtis, nagu meelitsaks hobust minema ilma peremeheta.

Kui teie arvate, et oleks olnud tarvis tooli või midagi muud selletaolist, et mrs. Peerybingle vankrisse saaks ronida, siis tunnete veel Johni liig vähe. Enne veel kui teie oleksite jõudnud silmaga pilgutada, haaras ta Doti kinni ja ühe sekundi pärast istus viimane juba oma kohal, värske kui roosiõis, ja rääkis: „Ah, John, kas sul häbi ei ole! Tilly vaatab.“

Kui oleks lubatud ükskõik missugustel juhustel kõnelda noorte neiude jalgadest, siis ütleksin, et miss Slowboy jalgadel oli saatuslik omadus alati kuhugi kinni jääda ja tal ei läinud iialgi korda teha tõusmist või laskumist, kas või kõige pisematki, ilma et see toiming poleks jätnud kõigele jälgi, mis Robinson Crusoe märkusi kuude ja päevade kohta tema puukalendris meele tuletasid. Seda kõike, kordan, oleksin ma ütelnud, kui üldse oleks lubatud noorte neiude jalgadest kõnelda; kuid et see võib-olla minust mitte viisakas ei ole, siis ma parem vaigin.

„John, kas sa korvi võtsid, kus vasikapraadi, pirukat, lambaliha, õlut ja veel muud sees oli?“ küsis Dot. „Mis? Unustasid? Kui sa seda tegid, siis pead sa silmapilk tagasi pööрма.“

„Sa oled päris tore,“ ütles John. „Pärast seda, kui ma sind tervelt veerand tundi ootasin, pean veel ümber pööрма.“

„Mul endalgi on väga kahju, aga pole parata,“ ütles Dot väga ärritatult. „Saad ju aru, ma ei või ometi Bertha poole ilma prae, pirukate ja kõige muuta minna. Ei, John, ära mõtlegi. Ma ei tee seda milgi kombel! Trrr—!“

Viimane hüüe oli hobusele, kes aga sellele mingisugust tähelepanu ei pöörnud.

„Ole hää, John, ütle talle trrr—!“ palus mrs. Peerybingle.

(Järgneb.)

1) Beebi (baby) — lapsuke. 2) Autograaf — omakäene kirjutus.

Päevaallik

Muinasjutt 3 pildis

Rudolf Reiman

(Lõpp.)

3.

Kuum kevadpäev. Tolmune maantee. Aadu ja Villu tulevad aegamisi, riided närudes, näod kriimustatud, jalad verised. Aadu hoiab hoolikalt kruusi. Villu näib hoopis väsinud olevat.

Villu. Ma ei jõua!

Aadu. Istume siia kraavikaldale. Istuvad. Aadu asetab kruusi ettevaatlikult kõrvale.

Villu sirutab käed. Ma rüüpan kruusist! Kastan keelt...

Aadu kruusi kattes. Ei — ei — emal Teel loksus maha palju: ainult pool kruusi on veel. Kodu paistab — vaata! Kannata veel vähe: varsti sööme ja jooma.

Villu. Mu kurk kõrbeeb!

Aadu katkub oblikaid kraavi kaldalt. Näri oblikaid!

Villu närib, värisedes. Küll oli hirmus öö!

Aadu. Ja. Ma ei vaadanud kordagi ümber, nägin ainult valendavat teed ees. Kuid kõrval, selja taga...

Villu. Hiiglapääsuke — nokaga, Miitsu — küüned õieli...

Aadu. Liisi nuttis, Joomar-Jaan löi...

Villu. Vares — Muri...

Aadu. Sa vahtisid ühtelugu ümber... Ja nad tulid kohe lähemale, kõrvalt, tagant, ülalt, kiunusid, urisesid, ulusid, haarasid — küünistasid kooljakätega.

Villu. Su nägu on verine. Ja riided lõhki...

Aadu. Sul ka!

Villu. Kui jõudsime läbi metsast ja tahtsime astuda aasale — sitked limased käed — nagu ussid — põimlesid meie ümber. Näe, millised vorbid mu kaelal ja jalgadel...

Aadu. Kogu aas õhkus kui hõbe. Metsapimeduses oli teerada nii valge, kuid selles valguses kadus... Kuhugi ei osanud minna enam. Ja meelegeites langesime kummuli. Kuid siis kuul-

sime allika hõbevulinat. Koiduni eksisime ses nõiavalguses, allika vulin kõrvus...

Villu. Ja kole suur oli sünk kivi. Allik uhkas alt meeletuna. Kivialune mustas — põhjatu!

Aadu. Allik peksis nagu maa südamest... Ja kui ma ulatasin kruusi, miski kiskus mind pöörase jõuga sinna sügavusse. Kuid siis äkki nagu vanaema tõusis säält ja tõstis minu...

Villu. Meil oli väga janu. Rüüpasime kruusist. Kui hää oli siis! Kõik läks ilusaks...

Aadu. Päike tõusis, aas suitses, lugemata lilled sädelesid kastepärlites nagu silmad. Mets helises kui orel. Teerada kattus meie eel iseendast valgete lilledega. Meie jalgadel olid nagu tiivad küljes...

Villu. Aga siis ma väsisin: suurtee on hirmus — siin on nii palju jälgi, nii terav ja kuum! Siin käib nii palju...

Aadu. Päike kõrvetas nägemata. Kuum liiv tungis jalahaavadesse. Keel kuivas...

Villu. Sa ei annud juua mulle!

Aadu. Ma ei võinud. Pool kruusi on auranud juba kuumaga. Ema... Märkab Pime-Märti teel komberdamas ja hüppab püsti. Märt, Märt!

Pime-Märt. Ei kutsuta mind kunagi! Kes nüüd ometi...

Villu. Märt...

Pime-Märt. Villu ja Aadu — elus! Kus teie olete? Elus...

Villu ja Aadu. Siin, siin! Villu hüppab Märdile vastu ja talutab ta kraavi kaldale istuma.

Pime-Märt. Tuli teil veel õigel ajal aru pähe, et saite tagasi...

Villu ja Aadu. Ei, meie käisime allikal!

Pime-Märt. Lapsed, ärge petke pimedat...

Villu ja Aadu. Tõesti!

Villu. Küll oli hirmus minna...

Aadu. Ja nii hää tulla...

Villu. Kuid suurtee on pärast seda nii raske...

Pime-Märt. Ma pean alati käima suurteed! Seda tunneb jalg. Mujal ei näe... Tõesti, teie tõite vett? Terve inimiga ei ole keegi saanud... Tõesti?

Aadu ja Villu. Jah, katsu — siin kruusid!

Aadu võtab kruusi, vaatab Villu otsa, see mõistab. Märt, rüüpa lonks! Emale jääb veel...

Pime-Märt. Eil Hilja, hilja mulle...

Aadu. Kasta keelt, niisama!

Villu. Ta on nii karge! Tõstavad kruusi Märdi suule. Märt tõrjub tagasi, kuid vesi on juba niisutanud huuli.

Pime-Märt. Mis see oli! Nagu tuli voogas läbi kuivanud ihu. Haarab ahnelt kahe käega kruusi ja joo. Lapsed loomusunniliselt tahavad takistada, kuid Märt annab tagasi enne.

Pime-Märt. Ime! Mu silmad selgivad! Kaed nagu paistavad läbi. Aga kõik on veel paksus udus... Seletan ainult teid, päikest, sinist õhumerd. Teid, päikest — Jumal, ma ei igatsegi rohkem! Minu päevadeks on küllalt sedal!

Villu ja Aadu. Märt, sa näed meid — tõesti?

Pime-Märt kallistab neid. Ja!

Villu. Siis ema ka...

Pime-Märt. Ja, rutake — isa ja ema otsisid teid kogu öö. Kardavad, et olete saanud otsa. Vanaema lohutab neid, aga ei usu isegi...

Aadu. Jah, ruttu! Märt, tule ka meiega!

Pime-Märt. Ei, nüüd ma tahan oma onni, oma koju... Nii palju on mul sääl näha... Hakkab minema paremale. Lapsed tõusevad ja astuvad vasemale.

Villu osutab käega. Mis see mustab — kraavis?

Aadu läheneb. Joomar-Jaan. Jälle... Ta läks siis juba hommikul kõrtsi.

Villu vaatleb. Nägu on poris, huuled tursunud kuumas. Kärbsed ja parmut söövad. Ta ei tea midagi...

Aadu. Ma kastan ta huuli: need on lõhkenud...

Villu. Aga emale...

Aadu. Paar tilka ainult! Tilgutab joomarile kruusist suhu.

Joomar-Jaan värehtub, sonib midagi, ajub pikkamisi istukili. Teie ku — kuradi kutsikad... Jälle torkimas! Vaatab ümber, selgib. Kes andis mulle juua? Suus nii värske, keha läheb kergeks...

Villu. Aadu andis!

Joomar-Jaan. Sa andsid mulle juua — sina? Mulle kraavis! See ei olnud vesi... Vihastab. Teie krantsid valetate! Hardub. Ei, ma näen — kruus. Teie näod on täna nii rõõmsad, hääd...

Aadu. Meie tuleme päevaallikalt. Tõime emale vett.

Joomar-Jaan. Ja andsite mulle — kraavis. Haarab päa kätte vahele.

Aadu. Sul oli nii halb!

Villu. Huuled kuivasid...

Joomar-Jaan. Kes ütles teile, et mul oli nii halb? Ma ei teadnud isegi...

Aadu. Miks sa jood alati? Kui ilus on ümberringi — vaata ainult! Aga sa ei vaata kunagi — ikka purjus...

Villu. Ja sõimad, lööd ema, Liisit..

Aadu. Kõik inimesed on halvad su vastu, narritavad, torgivad sind, tõukavad jalaga... Meiegi...

Joomar-Jaan. Ema — Liisi — teie... Kargab üles, vaatab pärani silmi lapsi ja jookseb pääd ikka hoides paremale.

Villu. Nüüd läheb ja peksab jälle...

Aadu. Ei! Kas sa ei näinud, kuidas ta vaatas, silmad pärani! Ta ei löö enam, ta näeb jälle...

Villu. Ruttu, ruttu — ema! Lähevad.

Mati ja Hilli tulevad vasemalt, korv ja tops käes.

Aadu. Mati, Hilli, meil on vett! Mati ja Hilli vaatavad uudishimulikult kruusi.

Mati. Meie ema ei saa terveks!

Hilli. Ei saa ialgi...

Aadu ja Villu tummad.

Aadu Hillile. Ma kalkan lonksu su topsi. Viige emale, ütelge, et päevaallikalt...

Villu. Ütle, et meie tõime! Ma viskasin teie akna sisse...

Aadu. Ta saab terveks, olgugi et ei saa rõõmsaks... Kuid teie ise peate tooma talle rõõmu...

Mati ja Hilli. Ei — ei! Aadu kallab poolvägisi vett Hilli topsi. Lapsed pöörduvad, tummad, oma hurtsiku poole.

Äadu. Kui saaks terveks!

Villu. Ja ka rõõmsaks... Seisavad ja vaatavad järgi.

Isa, ema, vanaema tulevad vasemal. Isa ja vanaema kurvad, ema vihane.

Ema haugutab. Vaat niisuguseiks olete nad kasvatanud! Peksa ei anna — mina üksi sügegu! Jõuan mina alati näha kõik, mis nad teevad. Äadu on juba päris kaabakas, Villu teise õpi-poiss!

Vanaema. Ära räägi nii: oma lapsed...

Ema. Oma lapsed! Metsloomade omad! Nüüd tuli viimaks tuju pääle joosta ära. Otsi eile õhtust saadik...

Isa. Meie tahtsime vanaemaga kahekesi otsida!

Ema. Teie jah — kaks parajat! Teie pärast see kõik tuli!

Vanaema. Ära räägi nii: võib-olla ei ole nad enam eluski...

Ema. Parem kui surnud. Pole enam vaja nahatäit ega vihastamist. Aga ma neid uhan, kui...

Isa. Kas sa ei näe...

Vanaema. Ära tee pattu...

Ema. Jälle ei näe, ei näe! Teie ise ei näe, kuidas igapäev sööte mu hinge seest! Mis siin siis õige on näha — uhta vaja! Nutab. Lapsed kadunud, nemad aga veel mõnitavad: ei näe, ei näe!.. Kui õnnetu ma olen...

Isa. Keegi ei mõnita sind! Sa ei tea, kuidas ma tahan, et oleksime kõik...

Ema. Sina tahad? Siis ei käiks sa minuga nii ümber. Kõik küla irvitab...

Vanaema. Mõtle laste pääle! Mis meie näakleme!

Ema. Te ise näaklete mu kallal! Ma neid uhan, kui kätte saan...

Vanaema isale. Ma kardan, nad läksid päevaallikale!

Isa kohkub. Päevaallikale?

Ema ühtlasi, tigidalt. Mis päevaallikale?

Vanaema. Ma leidsin eile laualt paberilipaka, millele Äadu oli kritsel-danud: päevaallik — Äadu. Ja kruus on kadunud.

Ema. Mis päevaallik?

Isa mõttes. Päevaallikale...

Vanaema. Päevaallik — kas sa ei ole kuulnud! Sää! metsas. Teeb terveks kõik, pimedad näge...

Ema. Jälle pimedad! Teie metsalised mu kallal... Nutab.

Isa vanaemale. Kuidas nad võisid tulla sellele? Ja mispärast?

Vanaema. Olen rääkinud sagedasti neile päevaallika imeveest. Ja inimesist, kes sää! saanud terveks. Eile nägid nad jälle teie tüli. Siis tapsid pääsukeseema. Kui nad jagelesid sureva pääsukese kallal, nagu valgus langes neisse. Nad nägid, endid, meid kõiki... Rääkisime emast. Päevaallik tuli meele neile. Nad küsisid teed minult, ma küll hoiatasin... Kardan, et nad on läinud, vara, liiga vara!

Isa? Mispärast sa ei ütelnud seda juba eile?

Vanaema. Ma ei uskunud, ei usu praegugi õieti!

Ema. Küll aga oled inimeseloom! ajad oma lollide muinasjuttudega lapsed ogaraks, et jooksevad metsa. Sinu hinge pääle nad jäävad...

Isa. Ära tee liiga vanaemale! Endamisi. Kui nad läksid tõesti päevaallikale — kui nad mõtlesidki...

Ema. Soni kurivaim sää! veel oma rumalast allikast! Sinna nad nüüd hukkusidki. Nutab. Oh ma õnnetu!... Ma neile...

Lapsed tulevad nähtavale.

Vanaema ülekeevass rõõmus. Sää! — nad tulevad!

Isa samuti. Äadu, Villu! Lapsed jooksevad vastu. Missugust muret ja valu te tegite meile! Kallistab.

Vanaema kallistab. Mu kallid...

Ema. Nüüd kallistama... Ma teile rajakatele annan, nii et... otsib silmadega malka, siis taoteleb lüüa käega.

Isa haarab käest. Jäta nüüd!

Ema. Jäta, jäta — ise samasugune! Haarab kummalgi õlast. Kus te hakid kolaste kogu õõ ja tänase päeva? Näod, käed verised, jalad lõhki, riided närudes... Lapsed nutavad.

Vanaema tungib vahele. Kas sa ei näe ometi...

Ema. Näen väga hästi, mis need kaarnad on teinud. Malka!

Isa tõmbab lapsed kaenlasse. Aadu, Villu, ega te ometi?..

Aadu. Ja, meie käisime päevaallikal.

Villu. Mina ka...

Vanaema. Allikal — teie? Näeb Aadu käes kruusi. Tõesti — vesi! Terve inimpõlve pole keegi jõudnud sinna! Kuidas ometi jäite terveks? Mets...

Aadu. Hirmus oli...

Villu. Kuid pärast nii kaunis! Ja nüüd varsti kodu...

Ema on vahepeäl leidnud kraavi kaldalt malga ja tahab lüüa.

Aadu palub. Emal, ära löö! Meie läksime sulle vett tooma.

Emal. Mulle? Pillab kepi. Mulle?

Aadu. Su silmad on haiged, jäävad iga päevaga haigemaks. Ei näe enam, kuidas isa, vanaema, meie... Ei näe kodu, väljas! Ja me kõik läheme tigidaks... Eilegi tapsin pääsukeseema, lõin Liisit, näitasin keelt sulle...

Villu. Mina viskasin Mati emal akna puruks, võtsin Hillil marjad...

Aadu. Kunagi ei saanud olla rõõmus...

Villu. Isa ja vanaema olid ikka kurvad...

Aadu. Emal, sul oli veel raskem! Sa ei näinud, millest rõõmustada. Olid ikka vihane... Eile äkki läksid meil silmad lahti, kui õnnatud oleme. Meie tahtsime nii väga, et saaksime kõik õnnelikuks nagu teised. Vanaema rää-

kis ikka päevaallikast. Küsisime, kuid ta ei lubanud meid. Meie ei jõudnud kannatada enam... Joo, emal, joo! Ulatab kruusi.

Villu. Pime-Märt näeb, Joomar-Jaan läheb koju, Mati emal saab terveks... Emal, joo!

Emal tumm. Pisarad purskavad ikki silmist. Haarab kruusi ja joob ahnelt, kaua. Mu lapsed! Põlvitab ja süleleb mõlemad. Minu pärast sellele hirmsale teekonnale!.. Mis teie pidite kõik küll kannatama! Öö ja päeva söömata, verised, jalad paistetanud... Kui kallid, kui kaunid teie olete!

Aadu ja Villu ripuvad emal kaelas. Emal...

Emal tõuseb lapsi hoides. Kui räpane, kui hirmus ma olen teie seas! Nagu tont! Vaatab ümber. Kaunis on kõik, nii kaunis; kodu särab päikesepaistel! Puhkeb nutma uuesti. Isale. Kuipalju ülekohtu olen teinud. Mu elu oli nagu halb uni! Painaja rõhus mind. Silmad kasvavad kinni, hing kasvab kinni... Anna andeks — ma ei näinud! Kaed langesid nüüd silmilt, langesid südamele... Aadu, Villu — meie lapsed!

Isal kallistab emal ja lapsi, üles. Päevaallik...

Vanaema. Päevaallik...

Villu. Mu kõht on tühi!

Aadu. Pääsupojad on näljas!

Isal, emal, vanaema. Koju!

Kevadel

M. Aleksa

Viind lumehanged kevadised tuuled, jões kivilt kivivi keerleb vesi, vaht. Ja koidu ajal läbi une kuuled kuldnokka vilistavat uibul kaht.

Nüüd tulnud päevad imeliselt selged — kui hiigla-ääs nii hõõgub päiksepall. Kui lapse unistused, puhtad, helged nii heljuvad kuldpilved taeva all.

Muld must kui tõrv taas sigitab ja ärkab, kask annab jälle mahla, lahti koor. Ja aasal võidu rohtu, lilli tärkab — suur kõikjal uuestsünd, saab vanast noor.

Jaan Rainis

Karl Aben

Ajalugu võib loetella palju kuulsaid teadlasi ja kunstnikke. Suuri, isikuliselt kokkukõlastatud inimesi ja oma aja kodanikke nende keskel on väga vähe. Nende väheste hulka kuulub ka Rainis.

Ses mõttes on Rainisel läti kirjanduses eriline koht.

Nagu sügavast jõuallikast tulvab¹⁾ Rainise luule.

See allik on eestkätt luuletaja suur isik, kes sellele jõule omistab klassilised piirid ja vormi. Läti kultuurajaloos on selgesti tunda need sügavad jäljed, mis Rainis luuletajana ja võitlejana on jätnud läti rahva ellu ja aateilma. Uusi kultuurväärtusi

kandva inimsusaate poolest on Rainise luule kõikehaarav. Andrievs Niedra nimetab Rainise luulet mäeks, mis niidu, allika ja rahutu leegi taga vastu taevast üles kergib.

Kuni Rainiseni ei tundnud läti kirjandus erilist mõttesügavust ega laiust. Kirjanikkude aateilm ei kütündinud palju üle küla-ai. Rainise luules avaneb esmakordselt meri, kus mässamas maru ja laevad ülestõstetud purjedega kaugusse tormavad, kus tõusmas päike, vabaduspäike. Esmakordselt läheb läti rahvas mere ääre, kuulatab, kuidas merituuled

rannapedajais hundavad, vaatleb, kuidas kajakad vahulaintesse kastuvad ja jälle tõusevad. Sääil on laiust, võitlust ja jõud. Rainise luules avaneb kogu elu tema tänapäeva sügavuses ja mineviku ulatuses,

kogu rahvas oma mineviku, oleviku ja tulevikuga, oma ajaloolise, rahvusliku ja ühiskondliku saatusega.

Kõigi nähtuste sügavusisse kiindub luuletaja teritatud mõistus ja kunstiline nägemusvõime.

Ammutades aineid nii oma rikkalikust hingelust kui ka moodest kultuurist ja inimkonna saatusest, on Rainis oma kunstis mitmekülgne ja sügav. Tema luules tuksub moodse inimese süda, ent ta on seejuures sügavrahvuslane, sest tema elu ja kunst on tuhandete niitidega tihedalt ja katkes-

tamata seotud oma rahva ja kodumaa saatusega.

Jaan Rainis (õige nimega Pliekšans) sündis 11. sept. 1865. a. Tadenavi mõisas, Illukste maakonnas. Tema isa, Krišjanis Pliekšans, oli Tadenavi mõisa rentnik. Hiljemini rentis ta ka teisi mõisu. Neis mõisades möödus Rainise lapsepõli ja noorus kuni tilikooli lõpuni.

Õppima hakkas Rainis alles kaheksa-

Jaan Rainis

¹⁾ Tulvama — üle voolama.

-aastasena. Koolis käis esialgu Griivi alevi saksa koolis, hiljemini Riia gümnaasiumis, mille seitsmeteistkümne-aastasena lõpetas.

Juba Griivi koolis tegi Rainis katseid luuletada. Gümnaasiumis luges Rainis väga palju, jatkas luuletamiskatseid, tõlkis Puškini¹⁾ „Mozart ja Salieri“ jne. Ent tõsine kirjanduslik töö algas alles pärast gümnaasiumi lõpetamist, mil Rainis enne ülikooli astumist veetis poolteist aastat kodus. Sääli kirjutas ta mitu näidendit ja lõpetas Puškini „Boris Godunovi“ tõlkimise.

1884. a. astus Rainis Peeterburi ülikooli õigusteaduskonda, mille nelja aasta pärast õigusteaduskonna kandidaadina lõpetas. Õigusteaduskonna õpingute kõrval tegi Rainis palju tegemist ka filoloogiaga, eriti huvitas teda leedu keel.

Peeterburi ajajärk on Rainise elus tähtis selle poolest, et ta siin tutvunes edumeelseist püüdeist tiivustatud üliõpilastega, mis kahtlemata on kaasa aidanud tema ilmavaate kujunemisele.

Pärast ülikooli lõpetamist töötas paar aastat Vilnas, siis Jelgavis, kuni ta detsembris 1891. a. Riiga „Dienas Lapa“ (Päevalehe) toimetajaks kutsuti. „Dienas Lapa“ toimetajana on Rainis teinud suure töö läti rahva elu ja vabadusvõitluse juhtimise suhtes. Temal tuli töötada ajal, mil valitses lämmatav tsaarivõim, mil terve vaimlise elu päl lasus tsensori raudraske, surmav käsi. Rainis ei lakanud²⁾ ometi näitamast ühiskonna eristumise pääle. Tema ei lakanud kuulutamast, et kättesaadust ei jaktu, et maksev kord ei suuda rahuldada kõiki ühiskonna tarbeid, et valitsev kord tuleb muuta ja rahvas ise peab võtma oma saatuse juhtimise oma kätte. Nii äratas Rainis rahvast iseseisvale tööle, iseseisvale mõtlemisele, aitas temal aru saada nüüdisaja ühiskonna keerulisest ehitusest. Rainis ei väsinud harimast ja kasvatamast seltskonda riikliku elu ja poliitilise töö jaoks.

Rainis tegi seda tööd teadlikult ja sihikindlalt. See on tema suur ja kustumata teenus läti ajakirjanduse ja vaba-

dusvõitluse ajaloos. Et seda küllalt tõsiselt hinnata, siis peab meeles pidama, et see sündis ajal, mil puudus täiesti mõttevabadus, mil iga vabama sõna eest ähvardati vangitorni ja Siberiga. Ka Rainisel tuli kanda oma püüete pärast kõige suuremaid ohvreid: enam kui 20 aastat oli ta poliitiline pagulane.

1. dets. 1895. a. lahkub Rainis toimetaja-ametist. Nüüd algab Rainise elus uus ajajärk, kus ta vähehaaval kunsti poole pöördub ning saavutab ühe võidu teise järele, loob läti kirjanduses terve revolutsiooni.

Nüüd elab Rainis Jelgavis, siis Berliinis. Ent 1897. a. suvel arreteeritakse ta poliitilistel põhjustel. Ta olevat pääsüüdlane uute ühiskondlikkude ideede levinemises.

Vanglas tõlgib Rainis Goethe³⁾ „Fausti.“ Pärast seda, kui ta tõsiselt haigeks oli jäänud, vabastati ta pant- raha vastu ja saadeti kuni kohtuotsuseni Pihkvasse elama. Enne ärasõitmist laskis ta vangla õpetajal enda Aspasiaga — läti tähtsama poetessiga — laulatada.

Pihkvasse jäi Rainis poolteiseks aastaks. Elu siin ei olnud rõõmustav: majanduslik kitsikus, Rainise põdemine. Ka meeleolu oli rõhutatud, sest polnud teada, missugune tuleb kohtuotsus. Ta tõlgib siin Lermontovi⁴⁾ „Deemonit,“ Lessingi⁵⁾ „Natan Tarka“ ja p. t.

„Rainis oli nüüd sunnitud kirjanikuks jääma,“ ütleb Aspasia, „kuigi esiotsa ainult tõlgete läbi.“ 1898. a. ilmus trükist „Fausti“ tõlge. „Fausti“ tõlge sai nurgakiviks kogu läti moodsele lüürikale väljendusvahendite suhtes — oli loodud lopsakas, rikas kunstikeel. „Fausti“ tõlge üks, ütleb A. Upits, kaalub üles terve aastakümne läti kirjanduses. Eriti tõlke keel, isegi enam kui sisu.

1899. a. suvel saabus kohtuotsus, mis kõlas: 5 aastaks Vjatka kubermangu asumisele, arvestamata vanglas ja Pihkvass veedetud aeg. Pagulase elukohta sõitis Rainis üks, kuna Aspasia Riiga asus ajakirjanikuna töötama. Igal suvel külastas ta aga paar kuud Rainise juu-

¹⁾ Puškin — vene luuletaja 1799—1837. ²⁾ Lakkama — järele jääma, jätmata. ³⁾ Goethe — saksa suurkirjanik 1749—1832. ⁴⁾ Lermontov — vene luuletaja 1814—1841. ⁵⁾ Lessing — saksa luuletaja 1729—1781.

res. Viimasel tuli elada väikeses alevilinnakeses Slobodskis. Siin andus Rainis jälle suure innuga tõlkimisele. Slobodski ajajärgus on tõlgitud Shakespeare'i „Kuningas Lear,“ „Antonius ja Kleopatra,“ Goethe „Clavigo,“ „Prometheus,“ Schilleri¹⁾ „Wilhelm Tell,“ Heine „Ratcliff“ ja palju teisi.

Rainise karistus vähendati ühe aasta võrra ning 1903. a. suvel võis ta jälle kodumaale tulla.

Tähtsam, mis Rainis Slobodskis kunstnikuna saavutas, oli kimp luuletusi, mis ta sügavatundeliselt häälestatud koguna sümboolse nimetuse all „Kauged kajastused sinisel õhtul“ välja andis.

See luuletuskogu seisis oma ideelise ja kunstilise väärtuse poolest kaugelt kõrgemal kõigest sellest, mis siamaani läti kirjanduses, eriti lüürikas, oli saavutatud. See raamat iseloomustab Rainist esimest korda omapärase ja suure luuletajana. Oma aja kõrgemate aadete täielikum kajastus, on ta ise ajajärk läti kultuurielus. Armastust ja viha on täis Rainise süda. Sajad penikoormad kaugel, soode ja laante taga ei lakka ta mõtlemast armsast isamaast ja tema saatusest. Pikad aastad kuulatab ta, kas ei kostu kevadhelinad; nägu pöördub igatsusis kodumaa poole, hing nõretub valupisaraist. Tähelepanelik kuulatamine, hõõguvad igatsused, sügavad valud, ahastus, väsimus, pakatavad lootused, jõud — kõik hinge koormav rahunus Rainise luules kuulduv tõesti nagu kauged kajastused sinisel õhtul.

Kodumaale tagasi pöördunud, elas Rainis esialgu Riias, siis Karlsbadenis (Riia mereääres), kus ta endale väikese suvila ehitas. Siin veetis ta ühes Aspasiaga umbes kaks aastat, tegemist tehes päämiselt kirjandusega. Siin kirjutas ta oma kuulsa draama „Tuli ja õö.“ Selles on dramatiseeritud müüt rahvakangelasest Karutapjast, kes astub võitlusse kuratitega, puukidega ja nõidadega, Kangariga, sakslastega ja Spieolaga, võidab nad kõik, tõstab üles järve põhja vajunud lossi, elustab kivistatud ja langeb ise lõpuks äraandmise

ja kavaluse ohvriks. „Tuli ja õö“ on esimene ja ainuke töö läti kirjanduses, mis haarab nii laialt ajalugu, minevikku ja olevikku: muistse kultuuri lõppu ja praeguse algust. Ta on väärtuslikum kunstiteos läti uuemas kirjanduses. Ka kui näitelavalisel teosel on sel tööol olnud ääretu suur menu. Poole hooaja jooksul etendati seda Riia Uues Teatris 44 korda. See on ainuke sarnane juhtumus läti teatri ajaloo. Ent selle sündmuse tähtsus ulatub üle teatri ja selle ajaloo. „Tuli ja õö“ on meelitanud teatrisse ennenägemata rahvahulki, on toonud kõige pimedamaid rahvakihte ilu juure. Ükski teine töö ei ole nii palju läti kunsti arenemisele kaasa aidanud kui „Tuli ja õö.“ Viimasel ajal esineb ta ka ooperina (Jaan Medini muusika).

1905. a. on Rainis revolutsiooni keerus, elab ning võitleb kaasa, ja luuletab sellest, mis väljaspool teda ja temas eneses. Tema „Tormi küli“ (1905. a.) väljendab salmides esimese avaliku ühiskondliku vabadusvõitluse tuld; siin helgivad need verevad tulekeeled, mis heidavad verist kuma üle äsja-virgunud maa. Too on kangelaste, kalevite aeg, mil ükski ei vaata tagasi, mil ka pised ja arglikumad tormavad teiste seas edasi, ühisest aatest aetud, ühisest vaimustusest õhutatud. Too oli aeg, mil õhk oli täis kirge, vabadushüüdeid. Sel ajal ei võinud ju ometi kirjanik jääda külmaks päältvaatajaks, ilutsejaks, ei võinud laulda ainult ilust. Ja Rainis kuulutab vastset kunsti, aatekunsti. Mingit ilukõnet, mingit sädelevais värves peidetud ideelist tühjust! Vastse kunsti otsijad on vabaduse järele janunev rahvas, jõu ja võitluse inimesed. Need ei otsi kunsti kerge ilutsemist, vaid läbi ilutunde lainetuste energia ja julguse virgutust, vastseid, jõurikkamaid tundmuse ja ideede laineid. Selles kogus leidub revolutsioonija unustamata luuletusi, kus terve suur võitlus peegeldub oma sajasuguses kujus ja helides.

1905. a. tormiliste sündmuste keerust siirdub Rainis välismaale, kuhu ta jääb kuni 1920. a. Nüüdsest päle on tema

¹⁾ Schiller — saksa luuletaja 1759—1805.

elu hoogne kirjanduslik looming. Ilmub terve rida kunstiväärtuslikke töid.

Välismaale sõites valis Rainis endale elukohaks Itaalia Šveitsi osas asuva Castagnola küla Lugano järve kaldal. Selle maakoha nõiduslik loodus on jätnud tähelepanndava mõju kõigisse Rainise ja Aspasia töisse. Rainis töötas sääil peaaegu ainult väljas looduses. „Lätlastele on Castagnola püha rändamiskoht,“ ütleb Ozolin-Krauze, „kus nad käivad, et näha ja kõnelda Rainisega. Suure maailmasõja ajal kohtasid siin üksteist kõik isamaast eemale-tõugatud. Castagnolas on enam kui kuski mujal Latvia saatuse üle räägitud. Kõige pimedamail Latvia saatuse päevil tulid nad soenduma ja jõudu koguma Rainise kuumaa isamaa-armastuse juure.“

1910. a. saadab Rainis võõrsilt jälle „vaimus-lähedale armsal kodumaal“ kaks luuletuskogu: „Tuule kantud lehed“ ja „Need, kes ei unusta.“ Esimene neist on „Vaikse raamatu“ lühendatud, tsensori nõuetele vastavalt kokkusäetud trükk. Selle eessõnas lausub ta: „Aeg ise luuletab kaasa, ja igatse teist, kes teeb tööd ja tunneb väikese osana kõiksusest, on luuletaja, sest mass luuletab meie päevil töös kõige kaunimat eepost. Meeleldi olen keeldunud tarvitamast kauneid värvilisi kujusid; siin on ainult tundmusi, mis tulevad lukustamata südamest. On sündmusi, mille sisemine luuleline tundmus on nii tugev, et tõrjub eemale väljenduse luulevahendite kaudu.“ Alam rahvakiht on surutud jälle orjaikkesse, ja tasa, vaikselt kõlab talle Rainise laul. Kangelaste valud ja surm on nii lihtsad ja suurejoonelised, et alati sündmus on juba omamoodi kõige liigutavam luule. Lihtne ja oma lihtsuses traagiline on kogu töörahva elu. Selle elu tõelist tuuma ei saa väljendada kirjult-virvendavate kujudega. Suurem hulk luuletusi liigutab siin just oma idee sügavuse ja lihtsa väljendusiluga. Vaiksed on üksikud luuletused ja vaikne nende ühine kõla. See on tõesti vaikne raamat sõna sügavamas mõttes.

1913. a. ilmub temal uus luuletuskogu „Lõpp ja algus.“ Seda raamatut peavad mõned läti arvustajad

Rainise kõige kõrgemaks kunstiliseks saavutuseks luule alal. Siin lööb helisema esmakordselt see filosoofiline motiiv, mis hiljemini tema töis hakkab ikka enam ja enam maad võtma. Pääle kihivõitluse hakkavad teda enam huvitamaja ligi tõmbama kogu inimkonna püüded ja ühised sihid. Pääle kindlate ühiskondlikkude motiivide hakkab tema luules ikka enam kostma filosoofiline mõte, mis sisaldab eneses ka kogu inimkonna arenemise teed. Kõnealuse koguga näitab Rainis ka, et ta võib olla mitte ainult suurte ühiskondlikkude ja filosoofiliste probleemide kujutaja, vaid ka kõige intiimsemate, kõige mahedamate inimese hingeliste elamuste tõlgitseja ja luuletaja. 1905. a. eel- ja järelkäivist võitluskirest eemaldudes kohtab ta lõppeks siin oma südame, otsib ja leiab jõudu eneses. Selles süvenemises oma südamesse on sündinud ka see laialt ulatuslikum ja rikkalikum Rainise luule-raamat.

Rainis ei kujuta siin enam kaht vaenulist võimu, kus võitma peab alam rahvas. Ta vaatleb elu alalist rütmi ilma lõpu ja algusega, vaatleb seda kõrgemat ühtlust ja kooskõla, kuhu püüab inimkond. Tema stiil on muutunud klassiliselt rahulikuks. Viha ja ahastuse vaevatud luuletaja süda ei lakka siin igatsemast armastusvalusid, õnnelihtsat inimlikku armastust. Niisugustel hetkedel sulab luuletaja kalestunud süda ning ta kummardub üle pudenenud õiekese, üle nõtkete kristallsõrmekeste. Süda on täis armastust kui maikuu rohelist, nagu õitsev uibuaed täis lõhnu. Kindel aateluuletaja on muutunud painduvaks ja helisevaks kui hõbekeel. Ei ole sarnast armastustundmuse varjundit ega nii tasast akordi, mida tema luule ei helistaks.

Selle raamatuga algab Rainisel rida kõrgeväärtuslikke töid: luuletuskogud „Rahutu süda,“ „Kolmed veerud,“ „Hõbetatud valgus,“ „Kuldsõel“ j. t.; näidendid „Kuldratsu,“ „Induls ja Aria,“ „Puhu, tuuleke,“ „Joosep ja tema vennad,“ „Ilja Muromietis“ j. t.

Iga uus kunstitöö, mis ta loonud, on kallis saavutus läti kirjandusele.

Rainise dramaatilised tööd tekitasid terve revolutsiooni lavakunstis ning on saavutanud tunnustust mitte ainult kunstharrastajailt, vaid ka laiema rahvakihtidelt.

Kogu maailmasõja ja teise revolutsiooni aja asub Rainis võõrsil, samuti Läti nõukogudevalitsuse ja Bermonti ajaloojärgul. Ent tähelepanelikult jälgib ta neid suuri sündmusi. Iseseisev, sõltumatu¹⁾ Latvia on saanud ta ideaaliks, ta unistuseks. Tema luules heliseb nüüd mõte ühendatud läti rahvast, Läti riigist, läti keelest, läti hingest. Need mõtted kostavad ta kogust „Ole tervitatud, vaba Latvia!“

1920. a. jõuab Rainis üle pika aja jälle kodumaale tagasi. Kui suurimat läti luuletajat ja suurimat vabadusaate eest võitlejat ja kannatajat võeti teda läti valitsuse ja terve rahva poolt kuninglikkude auavaldustega vastu. Oli moodustatud eriline „Rainise ja Aspasia püha“ komitee. Vaimustus ja elevus, mille Rainise ja Aspasia kodumaale ilmumine sünnitas, tõendavad, mäherdune jõud, missugune väärtus on nende luulel, nende suurel tööel.

Praegu elab Rainis Riias, oli viimasel ajal Natsionaalteatri direktor, eelmise ja ka praeguse seimi liige.

Rainise elu on täis rahunust, elamusterikas. Ta ei ole võinud püsida vaikselt rahunurgas, ilutseda, tähele panna ega kujutada eemalt. Ta on viskunud nii luuletajana kui inimesena ellu, eluvõitlusse. Elukogemuse rusuv võim ei suutnud maha suruda temas aatetuld, ei suutnud meelitada küluse ning mugavuse varju alla. Aktiivsuse- ning võitluseinimesena ja luuletajana ei ole ta oma kunstiväärtusi ära müünud läätsaleeme, elu praktiliste häduste eest.

Ta on oma kunstiga teeninud kõrgemaid eluideaale. Rainise elu ja luule on üks ja sama. Mis ta elab, on tema luule, ning mis ta luuletab, on tema elu. Sellest see nõiduslik jõud ja kaunidus, mis meid kisub ning köidab tema isiku, kuid veel enam tema luule külge. Meil on tegemist suure inimese ja suure kunstnikuga.

Rainise toodangus avaneb omapärane mõtte- ning aaterikas, tundmuste ning iluküllane kunsti-ilm. Terve Rainise elu ja kõik tema tööd sädelevad suures inimesearmastuse, rahva-, isamaa- ja inimkonnaarmastuse päikeses. Rainise tööd on mõtte- ja kunstiväärtuste kogu, millele võrdset teist ei ole lätlastel.

Kevadepäev

Karl Korsen

Aprillipäev küll pillub päikest alla
ja sulatab ning neelab täiel hool
nüüd halli lund, mis nagu vettind sool
vaid kaob, et maarind jälle pääseks valla.

Nii palju päikest sädeleb ja kiirgab,
et silmil valus kiirist joobudes.
Nii meelitab, et kambriist loobudes
ma vaimus sääl, kus vesi luhal viirgab.

Kuis vesiloigel päikesära kiirleb,
kui oleks heidet kulda laiku laik!
Veel metsaserval mõni valge paik:
sääl säilind lumi pöösaid musti piirleb.

¹⁾ Sõltumatu — rippumatu.

Kevade kingid

Joh. Käis

Need on esimesed lilled metsas, nurmel ja aasal. Suur on noorte ja vanade rõõm, kui varakevadel esimesed sinililled oma õrnade õitega metsa all või võsastikus tervitavad ja kevade võitu talve üle kuulutavad! Kevadetunne, elutunne ärkab siis igas hinges. Elujõud on see, mis ka sinilille juurtes ja lehtedes lume all peitus ja mis soojades

lume all elanud. Suurem osa neist on täiesti prisked, tugevad, ainult üksikuid nõrgemaid on talvekülm kõvasti näpistanud. Imestatav on elujõud selles kenas lillekeses!

Ja mis teeme meie, inimesed, noored ja vanad? Järele mõtlemata hakkame murdma õisi, korjame neid suure, suure kimbu, nii palju kui käes ainult hoida

võib, ja hävitame nii kümned-sajad lilled. Ja milleks? Et paari päeva pärast närtsinud lilled prügi-hunnikule visata! Kas ei oleks küllalt ilusaks meeletuletuseks looduseilust varakevadel kaks-kolm lillekest veeklaasis meie laual? Kas ei ole mõtetu hulgaline hävitamine? Ja minge veelturulekevadepäevil: säääl näete päris lilled surnuaial! Looduse sõber ja looduseilu harrastaja ei ostaks sääält mitte ühtki lille, mis vägivaldselt murtud ja hävitatud. Ta läheks ise vabasse loodusse, hingaks säääl täie rinnaga kevadeõhku ja imeteleks värvide ja vormide kooskõla.

Sinililled

valgusekiirtes nagu nõiaväel mahlad liikuma pani ning lillekese äratas. Ja vaata, säääl ta on: kuus õrn-sinist lehekst õiekroonis, kimbuke kollaseid tolmukaid keskel ja nende varjus emakad. Kolme rohelist kattelhekest õie all aga ei märkagi kevaderõõmust liigutatud silm. Samuti ei pane ta kohe tähele, et sinilillel lehedki juba nii vara valmid, kuigi metsa serval varjus veel lumejäänused valendavad. See on veel suurem ime! Aga ime pole mitte see, et need kolmehõlmased lehed juba suured — nad on vanad, möödunud suve lehed, vaid imeviisil on nad üle talve

Teadusemehed kinnitavad, et sinilill on tulikõieliste sugukonnast pärit. Imelikul viisil saadab sama sugukond meile ka teisi kevadisi kinke. Kõigile on tuttav ja armas võsaülane oma valgete või roosakas-valgete õitega peene varre otsas kolme lõhestatud lehe keskel. Rahva seas nimetatakse ülast külmalilleks. Õrn, tundlik taim. Vaevalt on murdunud tema inimese mõistmatu käsi, kui ta oma pääkese longu laseb: lilleke januneb. Ülane kasvab hulgani koos ja katab roheline lehevaibaga kaasiku pinda ja võsastikku. Õitseajal valendab ülaste väli, nagu oleks maa lumega kaetud. Kuid sar-

nast ilusat pilti näete ainult valgustatud küljest päikese poolt vaadates. Kään-
duge aga ümber ja vaadake teiselepoole: ainult üksikuid õisi on veel näha! See
õite saladus ei ole siiski kuigi suur. Lill püüab päikese valgust ja soojust ja
pöörab sõnakuulelikult oma õie päikese
poole: hommikupoolel kagusse, lõunal
lõunasse, pärast lõunat lääne poole.
Õhtutunnil vajuvad ülaste õied alla
ja surevad oma kroonlehed. Nii on
õie õrnad sisemised osad — tolmukad
ja emakad — paremini kaitsitud
öökülma ja kaste eest. Võib
ütelda sõna otsekoheses tähenduses,
et ülane õhtul uinub, öösel magab
ja hommikul ärkab. Veel üks
tähelepanek. Minge kesksuvel uuesti
vaatama ülaste välju metsas või metsa
serval võsastikus. Kuhu jäänud tai-
melehedki? Nad on kõik viimseni
kadunud, surnud. Tõesti üürrike on
ülase elu! Ainult nii kaua kasvab
ta, kui puud pole veel täies lehes
ja teised suvitaimed jõudnud suureks
kasvada. Neile annab ülane ruumi,

elujõu, et järgmisel kevadel jälle elada
ja loodust kaunistada.

Samuti tuttav on kõigile konnaka-
papsas ehk varsakabi niisketel
niitudel. Jälle tulikõieliste sugukonna

Palu-karukell

lõpetades oma elu kevade lõpuga. Maa
alla pikka juurikas peidab ta oma

Ülaste väli

liige. Jämedajooneliselt ehitatud tai-
mena ei suuda ta võistelda kabjaliste leh-
tede ja helekollaste lõhnatute õite poolst
oma õrnemate õdedega — ülasega ja
sinilillega. Paksud kroonlehed kaitsevad
ühtlasi ka õie sisemust, nii et kattlehti,
mis ei puudu suuremal jaol taimedel,
tal pole sugugi. Siiski kena on niit
jõekaldal, kui ta kevadel üleni kaetud
konnakapsa kollase õievaibaga.

Hiljem, kui juba mets lehib ja aasad
värskelt rohelised, saadab tulikõieliste
sugukond veel uue kingi — kõigile
armsa luulelise kullerkupu.

Näib nii olevat, et pehmed aasad,
võsastikud ja lehtmetsad on armsamad
elukohad sellele sugukonnale. Aga ei!
Juba varakevadel, ühel ajal ülasega

õitseb liivastes hõredates männikutes, nõmmel suurte violett-õitega palu-karukell ehk paluniin, haraklill. Kena taim! Üleni kaetud pehmete siidkarvakestega, alati longus pääga ja õitseajal lehtedeta. Hiljem, kui õied juba kadunud ja nendest kasvama hakkab samuti karvane vili, ilmuvad ka lehed maa seest, kus taimel peitub haruldaselt pikk juur, mida välja tõmmatagi ei jõua. Ka palu-karukell on tulikõislane¹⁾. Ta kan-

nab veel üht oma sugukonna märki: mürgine mahl varres ja lehtedes kaitseb teda, ja puutumata loomadest (mitte aga inimestest!) seisab ta nõmmel, kus varakevadel pole veel teisi noori rohelisi taimi ja lilli.

Nii esimesed kevade kingid. Nende ilu jääks hoopis varju suve rikkuses, aga varakevadel on nad siiski kenad, ilusad ja armsad.

Ja noored, meie kohus nende vastu?

Raadio — teaduse ja tehnika suurim ime

Joh. Käis

Tõesti suurim imesaavutus kultuurinimese elus on ruumi ja aja täielik võitmine raadio abil: tuhanded kilomeetrid läbib inimene hää, sõna, mõte igalepoole, igas sihis. Mitte ainult inimkultuuri kätkiajal, tuhanded aastat tagasi muinasjuttudes, vaid teadusemehed kõigest mõnesaja aasta eest võisid ainult unistada sarnasest võidust loodusejõudude üle. Umbes sada aastat tagasi teostus esimene samm inimese igatsuses oma mõtteid kiiresti kaugemale saata: 1837. a. leidis ameeriklane Morse telegraafi aparati, mis punktikeste ja kriipsukeste salakirjana kirjatähti edasi annab. Nelikümmend aastat hiljem, 1876. a., ehitas ka ameeriklane Bell esimese praktiliseks tarvitamiseks kõlbliku telefoni, mis 15 a. varem sakslase Reisi poolt üles leiti. See oli jälle suur samm samas sihis edasi: juba võidi traadi kaudu kuulda teise inimese kõnet! Kuid telegraafi ja telefoni tarvitamine on seotud maa külge kinnitatud traatjuhedega, mis suurtel kaugustel juba tunduvalt raskesti teeb. Veel suuremaks takistuseks telegraafi ja telefoni tarvitamisel on kõrged mäed, kõrvved jne., kõige rohkem aga mered ja ookeanid. Tõepoolest läbib ka merepõhja mitmes kohas kaablid, kuid kõik need takistused piiravad siiski tublisti telegraafi ja telefoni

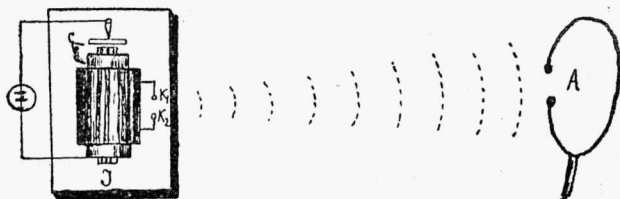
tarvitamist. Võrdlemata suurema võidu ruumi ja aja üle tõid aga viimased aasta kümned raadioga, s. t. traadita telegraafia ja telefoniga. Raadio leidmise aastaks tuleb võtta 1896., millal itaallasel Guilelmo Marconil õnnestus esimest korda Morse telegraafimärke kaugemale edasi anda — ilma traadita. Aga päris raadio ajajärk algab alles ilmasõja ajal, vaevalt 10 aastat tagasi! Ja seda hoopis lühikest aega oli teadusele ja tehnikale siiski küllalt selleks, et maad, merd ja õhkkonda täielikult võita inimeste läbikäimises üksteisega.

Juba raadio nimetus (ladinakeelsest sõnast *radiatio* — kiirgamine) näitab, et temas inimese hääle, mõtte edasi-toimetajaks on mingisugune kiirtetaoline liikumine. See ongi 1864. a. inglase Maxwelli poolt aimatud ja 1888. a. saksa teadlase Hertzi poolt tõestatud elektro-magneetilised võnked ehk lihtsalt elektrilained. Täiesti kättesaamatu vahetult meie meeltele, ka meie peenemale meeleriistale silmale, on neid võimalik ainult „ümbertöötatult“ silmale või kõrvale vastuvõetaval kujul märgata. Katsume nende tekkimist ja olemust natukene selgitada.

Joon. 1: näeme meie n. n. Ruhmkorffi induktiooniriista, mille mõju arvatavasti kõik katsunud ja tunnevad. Tema töötamisel kargavad sädemed

¹⁾ Väikesemate õitega samasugune taim on aasa-karukell.

kuulikeste K_1 ja K_2 vahel ja iga säde vapustab igalpool meid ümbritsevat hüpoteesilist „ainet“ eetrit, tekitab temas elektrilaineid, mis valgusekiirusega, s. o. 300.000 klm. sek., igalepoole

Joonis 1.

levinevad ja peaaegu takistamata läbis-tavad õhku, majaseinu, aknaid jne. Et sellest võnkumisest vähegi kujutlust saada, võrdleme induktsooniriista sädet kirikukella löökidega. Viimased teki-tavad õhus võnkeid (tihenemist ja hõre-nemist), mis võrdlemisi aeglaselt (kõig-est 333 m. sekundis), aga ka igalepoole levinevad ja kõrva jõudes heli mulje annavad. See võrdlus aga seisab väga kaugel elektrilainete tõelikust liikumis-pildist, mitte ainult sellepärast, et heli-laine nii aeglaselt liigub, vaid veel roh-kem sellepärast, et helivõnked on piki-lained õhus, kuna elektrilained on põiklained eetris. Sellest küljest võiks neid paremini võrrelda veelainete-ga, mida tekitab vette-kukkunud kivi. Siis näeme ka ringitaoliselt laie-nevaid põiklaineid, aga jälle ainult vee-pinnal. Elektrilained, nagu juba tähen-datud, jooksevad tekkimispunktist igale-poole, ja kui neid kuidagi silmapilgugi näha saaks, siis oleksid meie silmis kerapinnalised lained. Kasutame neist võrdlusist veel üht nähtust: oma tekkimiskohast kaugemale jõudes kaovad, „kustuvad“ nii heli- kui veelained lõp-likult. See on õige ka elektrilainete kohta induktsooniriistas, ka nemad „kustuvad“ kaugusega. Veel üht võrd-lust võime siin tarvitada. Kui üles-keermata kella pendel võnkuma panna, siis „kustuvad“ ka tema võnked pikka-misi. Üleskeerdud kellavedru aga an-nab pendlile vahetpidamata tõukeid ja võnkumine sünnib „kustumatult.“ Nii võib ka elektrilainetega olla, kui lainete allikast vahetpidamata „tõukeid“ tuleb.

Just niisuguseid „kustumatuid“ elektri-laineid tarvitabki moodne raadio, mis vahetpidamata tulevad saatejaamast.

Veel mõned tarvisminevad seletused. Võngete arv sekundis on nende sagedus. Häälelainete sagedus muutub heli kõrgusega, ja meie kõr-vale on vastuvõetavad helid 16—40.000 võnkega sekundis. Pendli võngete „sagedus“ on hoopis „madal“ — ainult mõ-ned korrad sekundis. Elektri-lained raadios võivad olla ka „madala sagedusega“ ja „kõrge sagedusega“, aga nende mada-laim „sagedus“ on siiski 25.000! Iga võnke kestel jookseb laine ka tüki maad edasi. Ei ole vist raske aru saada, et jagades laine liikumise kiiruse võngete arvule saame laine pikkuse. „Madala sa-geduse“ lained on ühtlasi ka pikemad. Nii oleks 25.000-lise võnkumisega elektri-lainepikkus 300.000 klm.: $25.000 = 12$ klm. Raadiopraktikas aga tarvitatakse ka lühikesi mõnesaja-meetrilisi laineid. Ar-vake nüüd ise välja niisuguste lainete „kõrge sagedus“!

Kohe olgu ka seletatud, et iga raadio-saatejaam (ja neid on suuremaidki mitmed kümned) saadab oma teated isesuguse pikkusega lainetel. See tuletab tahtmata meele mitmekümne-riistalist orkestrit, kus iga pill isesuguse pikkusega helilaineid õhku paiskab. Mis kuuleks küll meie kõrv selles „kontserdis“! Samasuguse „kontserdi“ annaks klaver, kui korraga kõik tema klahvid alla vajutada: suurim helilainete segadus oleks selle tagajärjeks. Ehk veel: kujutelge või katsuge järele, mis-sugune lainete mäng tekib, kui vaikselt veepinnale tiigis mitte üks kivi, vaid mitukümmend korraga visata. Vast on isegi meie õnn, et meil puudub meele-riist elektrilainete vastuvõtmiseks. Võib enesele kujutella seda „ulumist“ ja „vingumist“, mis tekitaksid töötavad raadio-jaamad. Nii peab siis eeter maakera õhkkonnas keerulisemat elektrilainete „mängu“ eneses kandma.

Ja kuidas on võimalik siiski selles elektrilainete „kontserdis“ korraga ainult üht „riista“, üht saatejaama kuulata, olgu see siis London, Berliin või Moskva?

Ka siin aitab meid võrdlus helide alalt. On tuntud nähtus, et kui viiuli või lah-tise klaveri ees laulda või mängida, siis hakkavad nende riistade keeled „vas-tama“ meie häälele, s. t. ise helisema, kui meie laulus ette tuleb just see toon, mida ka klaveri või viiuli keel ise võib anda. See nähtus on tuntud reso-nantsi nime all. Kordame sama kat-set teisiti. Võtame ainult ühe keelega viiuli, mis on häälestatud põhi-la'le (viiuli kolmas keel vassakult), ja paneme tema klaveri ligidale. Kui nüüd klave-riil mängitakse, siis vastab resonantsi tõttu viiulikeel igale la'le, mis mängu-palas ette tuleb, aga ainult la'le. Teiste toonide ees vaigib viiul. Kui mängus üldse la'd ette ei tule, siis ei korda ka viiul ühtki heli: ta pole „häälesta-tud“ „saatejaamale.“ Tahame nüüd viiuliga kinni püüda sol „saatejaama“ hääled, siis tuleb viiul sol'ile häälestada. Umbes nii on ka lugu raadio-saate-jaamade „mänguga“. Et ühe jaama laineid kinni püüda, peab vastuvõtte-aparaat temale „häälestatud“ olema ja just samapikuseid laineid saata võima, mis sellest jaamast tulevad, nagu viiuli-keelgi püüab ainult seda tooni, mida ta ise anda võib. Iga vastuvõtte-aparaati nagu viiulitki võib kergesti ja kiiresti „häälestada“ soovitavale lainepikkusele. Ja et teada on, kui pikki laineid üks või teine jaam saadab (samuti ka, mis kella ajal), siis ei ole sugugi raske oma soovil üht või teist saatejaama kuulata. Sellest selgub ka, et iga saatejaam peabki isesuguseid laineid saama, muidu läheksid ühepikused lained „segamini“, s. t. vastuvõtte-aparaadis kuuleksime korraga kahe või mitme jaama „kõnet“. Edasi selgitab see võrdlus ka, mis sü-nib vastuvõtte-aparaadis, kui sinna elektrilaine tungib. Nagu klaverilt tul-nud helilaine paneb võnkuma „hääles-tatud“ viiulikeele, tekitab ka saatejaa-mast lendav elektrilaine „häälestatud“ vastuvõtte-aparaadis elektrivõnkeid, mis säälolevate elektrivoolude pääle mõju-vad ja nii näit. hariliku telefoni kaudu kõrvale vastuvõtetavaks muutuvad. Seda tõestaski Hertz'i katse (vaata joon. 1.). Niipea kui ta ringikujulise juhe A, mille otsade vahel väga väike vahe, induksi-

oonipoolilt tulevatesse elektrilainetesse asetab, tekkis ka A-s väike säde ühel ajal induktsooniriista sädemega. Tar-vis on ainult hästi peenelt ehitatud apa-raate, et neid laineid kinni püüda. Nii palju esialgseid seletusi. Nüüd asumegi raadio-aparaadi ehituse ja tegevuse kir-jeldusele.

Tähtsaim osa temas on katood-lamp. Ta on küll üks viimastest lei-dustest ja täiendustest raadio-tehnikas, aga just temaga on saavutatud suurim võit sel alal. Alles katoodlambi sisse-säädmisega muutus raadio-aparaat nii saate- kui vastuvõttejaamas lihtsaks, igapidi praktiliseks ja kättesaadavaks.

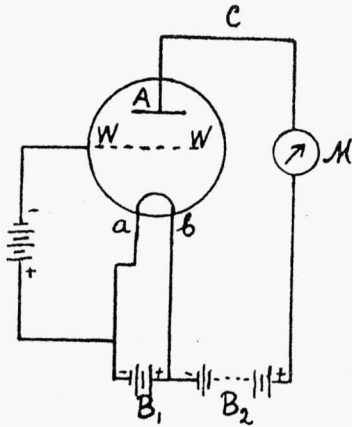

Joonis 2.

Vaatleme tema ehitust ja tegevust (joon. 2.). Väliselt on ta hariliku elektri-pirni sarnane, aga siiski hoopis oma-päraselt ehitatud. Neljast ühendustraadist, millega lamp „pesasse“ pistetakse, viivad 2 — a ja b — väikese hõõgniidi juure, mille hõõgutamiseks „kütteks“ tarvitatakse 2—3 elemendiga akumulaa-torit B_1 (joon. 3). Järelikult tarvitab hõõgniit voolu pinget 4—6 volti. Kolmas traat — c (skeemil üleval asetatud) viib metall-plaadikese A juure, mis anoodiks nimetatakse, sest ta on ühendatud iseseisva patarei B_2 anoo-diga ehk plus-poolusega; patarei miinus-poolus aga on ühendatud sama hõõg-niidiga, mis lambis selle patarei ka-toodiks on. Patarei pinge tõuseb kuni 100 v.; see patarei ostetakse hari-likult kokkusäetuna. Kuna anood-plaat ja katood-niit lambis teineteisest iso-

leeritud, siis voolu patareiahelas ei teki, nii kaua kui hõõgniit kül. Niipea kui niit ab „kütte“ patareist hõõguma hak-

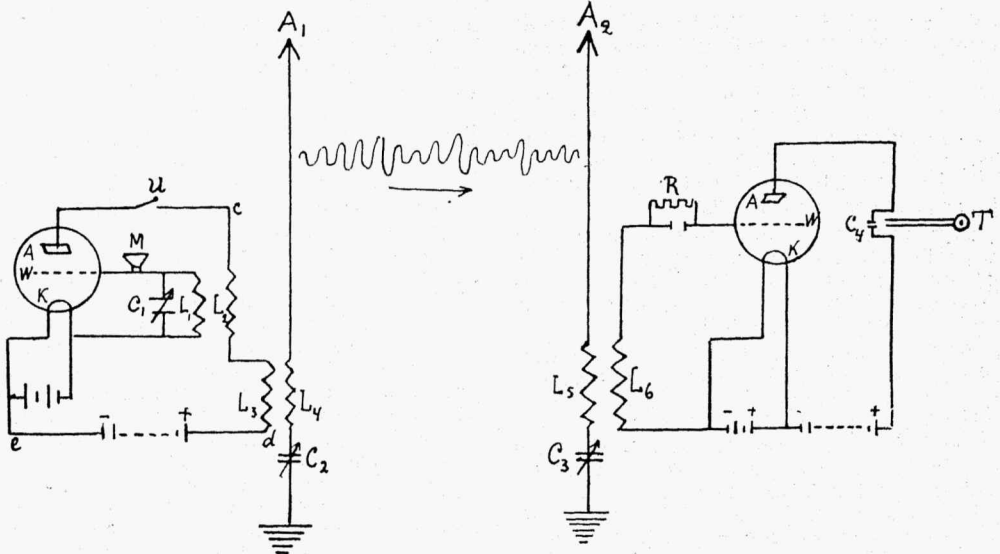

Joonis 3.

kab, tekib ka anoodahelas ACB_2b vool, nagu seda ampermeeter M näitab, olgugi et pooluste otsekohest ühendust ei ole

vool ahelas. Neljas ühendustraata (skeemil külje pääl) viib spiraal-võre (W) juure. Ta on ka isoleeritud nii anoodist kui hõõgniidist ja täidab tähtsat ülesannet. Kui see võre positiivselt laadida, siis avaldab ta sama mõju katoodile mis anood-plaatki ja vool anood-ahelas veelgi tugeveneb; kui aga võre negatiivselt laadida, siis lükkab ta katoodist tulevaid negatiivseid elektroone tagasi, ja anood-patarei vool nõrgeneb või isegi täiesti kustub. Järelikult iga väikesem muutus võre voolu tugevuses paneb võnkuma ka anood-patarei voolu, ja kui see vool läbi telefoni kuuldetoru läheb, võib neid võnkeid ka kuulda. Tõelikut juhitaaksegi saatejaamast tulevad elektrilained ehk võnked võresse, mis kirjeldatud viisil voolu võnkuma panevad ja telefonitorus kõrvale kuuldavaks muutuvad. Nii teenib siis katoodlamp elektrilainete vastuvõtjana ja moodustab oluliseima osa vastuvõtte-aparaadis — audiooni.

Agaga ka saatejaamas on tal suurim

Joonis 4.

olemas. See sünnib järgmiselt. Hõõgustavast niidist lendavad negatiivsed elektronid, mida positiivselt laetud anood-plaat enese külge tõmbab. Nii tekibki patarei B_2 ahelas vool, mille tegevust M näitab. Jahtub niit, kaob ka kohe

tähtsus lainete saatjana. Seda selgitame joonisel 4. Ring kujutab jälle katoodlampi. Patarei voolu $edcA$ võib katkestada U . Sellest tekib lühike võnk. Patarei vooluga on ühenduses induktsoonipooli L_1-L_2 kaudu võre vooluring.

Voolu $edcA$ võnk mähises L_2 indutseerib mähises L_1 voolu, mille juures võre negatiivselt laetakse. See aga, nagu võre tegevusel seletatud, katkestab uuesti patarei voolu, ka siis, kui U ühendatud. Tekib jälle uus võnk, uus vool induktoris jne. vahetpidamata, nii kaua kui katoodlamp õõgab. Need võnked juhitakse induktori-transformaatori L_3-L_4 kaudu antenni A_1 , kust nad kustumatute elektrilainetena igalepoole levivad. A_2 on vastuvõtetejaama antenn ja tema kaudu juhitakse lained vastuvõtte-aparaadi katoodlampi — audiooni ja telefoni. Kui võre vooluringi telefoni mikrofoni M asetada, siis tekitab kõne või laul mikrofoni ees võre voolu tege-

vuses võnkeid, mis muidugi muudavad ka antennist väljalendavate lainete tugevust ja need omakorda vastuvõtte-aparaadis annavad vooluvõnkeid, mida telefoniga harilikul viisil kuuleme. Nii kantaksegi inimese hääle võnked elektrilainetel tuhandete kilomeetrite kaugusele. Olgu kohe tähele pandud, et elektrilainete pikkus ja nende „sagedus“ ei mängi hääle edasiandmises mingit osa, sest see sünnib ainult lainete tugevuse ehk amplituudi õõtsumisel häälelainete kaudu, mis vastuvõtte-aparaadis kuuldevoolu tugevust vastavalt õõtsutab ja häälelained uuesti ja peaaegu muutumatul telefonis kuuldavale toob. Nii põhijoontes raadio-aparaadi tegevus.

(Järgneb.)

MITMESUGUST

Auto ajaloost.

Sama vana kui sõiduriist ise on ka inimese soov, et see sõiduriist iseenesest liiguks. Koopaelanik, kes kivirahne ümarikkudel teivastel suure vaevaga edasi nihutas, et oma eluaseme avast sulgeda; vanailma ori, kes veristel õlgadel atrapõllul edasi kiskus; keskaja vürst, kes oma sõjamoona ütleмата raskustega üle mägede vedas, — kõik nad unistasid sõiduriistast, mis ilma inimese ja looma jõuta liiguks.

Esimene „auto“ (auto = ise-) katse olevat juba vanas Egiptis tehtud ja nimelt tugeva aurujoaga, mis õhku põrgates vankrit edasi lükkas. Nagu mitmed vanaaja leiused jäi ka see unustusse ja keskajal pole midagi kuulda isesõitjast.

Esimene auto, mis tõesti „sõitis“, ehitas 1649. a. Nürnbergis (Saksamaal) Jean Hautzsch. Selle auto pani liikuma suur vedru, nagu ta ka kella rattad käima paneb, ja tema leidja tegi oma sõiduriistaga linnaelanikkude imestuseks lõbusõite linna mõõda. Ta olevat liikunud 1,6 klm. kiirusega tunnis! Muidugi tuli „autojuhil“ aegajalt maha ronida ja masinat üles kerida. Et sarnasel sõiduriistal edu ei olnud, on iseenesest arusaadav: vedrul on liig väike jõud.

1663. a. tuli kuulsaim looduseuuriia Isaac Newton samale mõttele, mis juba egiptlastele tuttav oli, ja katsus autot aurujoa tagasilükkava jõuga liikuma panna.

18. sajangu lõpul käisid mitmel pool auruautod, veduri ja ühtlasi tankide eelkäijad, sest neid tarvitati ka sõjaväljal kahurite veda-

miseks. Võib arvata, kui vähe mõnusi võis pakkuda sarnane vedur-auto, kus reisijatel „tendril“ istuda tuli. Õnnetud juhtumused auruauto-busidega lõpetasidki varsti nende elu: rahvas nõudis valjusid säädusi õnnetuste ärahoidmiseks. Üks sarnane säädus nõudis, et iga sõiduriista ees peab mees jooksuma ja punase lipuga publikut hoiatama. Muidugi tekkis võimatu seisukord autode liikumisel ja auruaudod kadusid linnaulitsatelt. 18. sajangu keskel katsus üks prantsuse insener autot surutud õhuga käima panna. Ja ta ehitaski sarnase auto. Tugevas metallnõus oli auru asemel surutud õhu tagavara, mis päris kenasti auto liikuma pani. Ainult üks häda: õhutagavara jätkus ainult 5 klm. pääle, tähendab iga 5 klm. tagant pidid õhutagavarad seisma, mis ettevõtte liig kalliks ja tülikaks tegi.

Veelgi katsuti täiendatud auruaudot liikuma panna, aga ta oli siiski ebapraktiline üldiseks liikumiseks. Et autole tulevikku kindlustada, pidi leitama plahvatus-mootor, mis tugeva jõuga ja kerge kaaluga. Ja see sündis 1883. a., kui Gottlieb Daimler esimese sarnase mootori ehitas ja tema abil ka esimese mootorratta käima pani. See polnud mitte ainult esimene mootorratas, vaid ka esimene väikeste ratastega jalgratas üldse, kuna enne seda ainult jalgrattaid ühe hiiglasuure ja teise väga väikese rattaga tunti. Kolm aastat hiljem, 1886. a., oligi esimene auto valmis, mis aga siiski roobastel liikus. Plahvatus-mootoreid hakati tarvitama paatidelgi. Mõõdus veel kakskümmend aastat ja ilmus ka esimene mootoriga lennuk. Sellega oli teostatud esimene unistus liikuda isesõitjal maal, vee pääl ja õhus!

Kirjakast.

- M. E.** Tagore „Kuninga kirja“ tõlge ilmub.
J. R. Üht Gogoli tõlget saame loodetavasti edaspidi tarvitada.
M—s. „Noor kalur“ ja „Metsa muusika“ ilmuvad edaspidi.
E. M. Kumbagi saadetist ei saa kahjuks tarvitada. Noorsookirjanduse arvustusi vajame.
K. K. Loodetavasti tarvitame osa sest saadetisest.
A. K. „Taliõhtu“ ei lähe.
A. V. „Noorus“ nõrk.
L. J. Teie luuletus on tunnet, kuid stiil ja vorm veel väga puudulikud.
A. V. „Murrang“ ei lähe.
H. L. „Unelaul“ ilmub edaspidi, „Taliõli“ nõrk.
N. K. „Vabaduspäevaks“ nõrk.
R. K. „Ormi üks päev“ ei lähe.
Auli. Luuletused nõrgad.
A. P. „Hävind kodu“ ja „Talv“ ei lähe.
Er-n. „Talisoneit“ kehv.
H. K. „Kui lehed langevad“ ei lähe.
Veli Viru. Luuletused nõrgad.
H. K. „Pilv“ ei lähe.
Z. V. Üks luuletus ilmub.
P. J-k. Luuletused kehvad.
M. N. Täname — tarvitame kõik.
M. A. Osa ilmub.
E. R. Loodetavasti tarvitame edaspidi.

Noorusmaas nr. 3 välja- kuulutatud aadressi-võistluse tähtaeg on pikendatud 8. maini.

Eesti algupäraste romaanide võistlus.

Kirjastus-Osaühisus „Loodus“ Tartus kutsub seega eesti kirjanikke rikastama meie jutukirjandust uute väärtuslike algupäraste romaanidega ja saatma neid sellekohasele võistlusele, jättes seejuures autoreile vabaduse ainevalikus kui ka käsituslaadis. Romaani all tuleb siin mõista tööd vähemalt ses ulatuses, mis meie oludes on piiriks välja kujunenud.

Romaanivõistluse tingimused on järgmised:

1) Käsikirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõudele, jäävad võistlusest kõrvale.

2) Võistlusele saadetud tööde seast tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis seni veel pole paljundamisetel avalikkusele tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimseks tähtpäevaks on 1. juuli 1927. a.

4) Võistlusele tuleb tööd saata aadressil: K. O. Ü. „Loodus“, Tartus Vana tän. nr. 1, omas majas. Töö kui ka sinna juure lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese täielik nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

Tartus, 11. märtsil 1926.

5) Lähivaatamisele tulevad ainult selgesti käsitsi või masinal kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad võivad läbi vaatamata jääda ja saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil tagasi.

6) Auhinnakomisjoni moodustavad: A. Alle, A. Jürgenstein, Fr. Tuglas ja J. V. Veski.

7) Auhindadeks makstakse Mk. 120.000.—: Mk. 60.000.— esimeseks, Mk. 40.000.— teiseks ja Mk. 20.000.— kolmandaks auhinnaks kolmele võistlusel parimaks tunnustatud käsikirjale. Kirjastusele jääb õigus avaldada neist auhinnatud käsikirjadest 20% autorihonorariga esimene trükk, mille suurus kokkuleppel autoriga kindlaks määratakse. Järgmiste trükkide avaldamiseks on K. O. Ü. „Loodusel“ eesõigus. Samuti on K. O. Ü. „Loodusel“ õigus sellekohasel kokkuleppel autoriga kirjastada ka teisi võistlusest osavõtnud ning trükkimiseks kohaseks tunnustatud käsikirju.

8) Auhinnakomisjon algab oma tööd kohe esimeste käsikirjade saabudes, ja avaldab oma otsuse 1. oktoobriks 1927. a. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust, pääle p. 1, 2 ja 5 mainitud käsikirjade tagasisaatmise.

K. O. Ü. „Loodus.“

Eesti Õpetajate Liidu

noorsoo-ajakiri

NOORUSMAA

ilmub esialgu kord kuus, iga nr. 32 suurt lehekülge.

Noorusmaa pakub noorsoole valitud algupärast ja tõlke-ilu-kirjandust: novelle, romaane, näidendeid, luuletusi, tuues sellekaasas kirjanduslikke vaatlusi, biograafiaid, teateid jne.

Noorusmaa tutvustab noorsugu kunstiilmaga, tuues kunsti-reproduktioone, joonistusi, teateid, vaatlusi ja andmeid kunstielust.

Noorusmaa toob valitud huvirikkaid illustreeritud populaar-teaduslikke kirjutusi kõigilt teadusaladelt.

Noorusmaa võtab osa ustava sõbrana noorsoo isetegevusest, enesemääramisest ja avaldusist.

Noorusmaa käsitleb kultuurilise tähtsusega päevasündmusi.

Noorusmaa pakub vaimurikast ajaviidet, mõttevahetust ja praktilisi õpetusi.

Noorusmaa on „Noorte vallaga“ avatud kõigile [kasvavatele noortele.

Noorusmaad toetavad järgmised kirjanikud, kunstnikud, kooli-ja haridustegelased: K. Aben, H. Adamson, N. Andresen, A. Anni, K. Ehrmann, J. Elango, A. Elango, A. Jürgenstein, E. Kuusik, J. Kuulberg, J. Kärner, J. Köpp, J. Lattik, B. Linde, M. Nurmik, N. Mei, M. Metsanurk, F. V. Mikkelsaar, J. Mändmets, N. Nurmisto, J. Parijõgi, E. Raadik, A. Remmel, R. Roht, H. Roos, M. Sillaots, J. Sultson, K. E. Sööt, A. H. Tammsaare, F. Tuglas, P. Vallak, E. Vilde.

Toimetus: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman; vastutav toimetaja E. Martinson.

Toimetus ja talitus: Tallinna, Rataskaevu 22. Telefon 14—63.

Tellimishind: Poolaastas 100 mrk., üksiknumber 20 mrk. Tellimisi võtavad vastu ja müüvad üksiknumbreid kõik paremad raamatukauplused.

Kuulutused: Terve lehekülge 2000 mrk., $\frac{1}{2}$ lhk. 1000 mrk., $\frac{1}{4}$ lhk. 500 mrk., $\frac{1}{8}$ lhk. 250 mrk.